

Kystverket

Konsekvensutredning av kulturmiljø

Detaljregulering for Værøy Ytre havn

Værøy Kommune, Nordland
Kystsaksnr.: 2022/1257

Oppdragsnr.: 52405779 Dokumentnr.: 52405779-R-PLA-006 Revisjon: J01 Dato: 2025-11-20

Konsekvensutredning av kulturmiljø

Detaljregulering for Værøy Ytre havn

Oppdragsnr.: 52405779 Dokumentnr.: 52405779-R-PLA-006 Revisjon: J01

Oppdragsgiver: Kystverket
Oppdragsgivers kontaktperson: Bjørn Konopka
Rådgiver: Norconsult Norge AS
Oppdragsleder: Robert Lervik
Fagansvarlig: Mikkel Frengstad
Andre nøkkelpersoner: Ole-Magne Nøttveit

Revisjon	Dato	Beskrivelse	Utarbeidet	Fagkontrollert	Godkjent
J01	2025-11-20	For bruk	MikFre	OINot	RobLer

Dette dokumentet er utarbeidet av Norconsult som del av det oppdraget som dokumentet omhandler. Opphavsretten tilhører Norconsult. Dokumentet må bare benyttes til det formål som oppdragsavtalen beskriver, og må ikke kopieres eller gjøres tilgjengelig på annen måte eller i større utstrekning enn formålet tilsier.

Sammendrag

I forbindelse med detaljreguleringsplan for Værøy Ytre havn er det utført konsekvensutredning av kulturmiljø og landskap. Planlagte tiltak omfatter utdyping av havneområde og farled, riving av deler av eksisterende molo og bygging av to nye moloer. I tillegg skal det etableres strandkantdeponi for forurensede masser samt tilrettelegges for framtidig næringsareal på eksisterende deponi.

Det er identifisert to delområder for kulturmiljø som er vurdert i denne konsekvensutredningen - Røstnesvågen og Værøy fyrstasjon. Utredningen følger metodikk i Miljødirektoratets og Riksantikvarens veileder M-1941.

Delområde 1 - Røstnesvågen er et bygningsmiljø med stor kulturhistorisk verdi. Området er forandret over tid, men har hatt en naturlig utvikling av området som handelsted og fiskevær, og ny bebyggelsen har tatt hensyn til områdets historie. Det har også vært gjort en stor innsats for å ta vare på bygninger og kulturmiljø gjennom restaurering og ivaretagelse av bygninger gjennom ny bruk.

Delområde 2 - Værøy fyrstasjon er et SEFRAK-registrert fyr, satt i drift i 1880. Av det opprinnelige bygningsmiljøet er bare hovedhuset og uthuset bevart i dag. Hovedhuset har gjennomgått flere ombygginger og bygningens interiør har blitt vesentlig endret de siste åra. Fyrstasjonen har mistet mye av sin historiske kontekst og oppleves i liten grad som et innseilingsfyr slik det var opprinnelig. Delområdet er vurdert å ha middels verdi.

Bygging av nye moloer vil bli et dominerende element i innseilingen til Værøy og danne en barriere mot ytre del av Sørlandsvågen. Molo øst vil ha en negativ visuell påvirkning på kulturmiljøene og svekke lesbarheten og forståelsen av områdets historie.

Vurderinga av samla konsekvens for kulturmiljø er vist tabellen på neste side. Konsekvensgrad for begge delområder er vurdert til noe negativ konsekvens. I henhold til kriteriene i tabell 2-5 settes samla konsekvens til noe negativ konsekvens.

Tabell 1-1 Samla konsekvens av tiltaket

Delområde		Nullalternativ	Utbyggingsalternativ
Delområde 1 – Røstnesvågen	Stor verdi	0	- (Noe negativ konsekvens)
Delområde 2 – Værøy fyr	Middels verdi	0	- (Noe negativ konsekvens)
Avveining	Begrunnelse for vektlegging	Delområde 2 vektas noe lavere siden området er forringet av tidligere utbygginger og ikke har formell vernestatus.	
	Samla konsekvens	Ubetydelig endring	Noe negativ konsekvens
	Begrunnelse for samla konsekvens	Ingen endring fra dagens situasjon	Alternativet medfører ikke direkte arealkonflikt med kulturmiljøer, men vil forsterke visuelle barrierer og endre innsyn til kulturmiljøene fra viktige standpunkt i landskapet.
Rangering		1	2
Begrunnelse for rangering		Ingen endring fra dagens situasjon.	Negativ visuell påvirkning for kulturmiljøene. Redusert historisk lesbarhet.

Innhold

1	Innledning	6
1.1	Hensikten med planarbeidet	6
1.2	Planens avgrensning	6
1.3	Dagens bruk av området	7
1.4	Krav til fagtemaet	7
2	Metode og datagrunnlag	8
2.1	Metode for utredning av klima- og miljøtema	8
2.2	Definisjon av fagtema og avgrensning mot andre tema	8
2.3	Nullalternativ	9
2.4	Tidligere vurderte alternativer	9
2.4.1	Samfunnsøkonomisk analyse	10
2.5	Utredningsområde og influensområde	11
2.6	Metode for utredning av kulturmiljø	12
2.6.1	Kunnskapsinnhenting	12
2.6.2	Vurdering av verdi	12
2.6.3	Vurdering av påvirkning	15
2.6.4	Vurdering av konsekvensgrad for hvert delområde	18
2.6.5	Vurdering av konsekvens for hvert alternativ	20
2.6.6	Skadereduserende tiltak	21
3	Beskrivelse av planlagte tiltak	22
3.1	Molo	23
3.2	Utdyping	23
3.3	Deponi	23
4	Områdebeskrivelse	24
4.1	Karakteristiske utviklingstrekk i området	24
4.1.1	Steinalder 10 000 – 2000 f.Kr.	25
4.1.2	Tidlig metalltid 2000 f.Kr. – 0	26
4.1.3	Jernalder 0 – 1050 e.Kr.	26
4.1.4	Middelalder 1050 – 1537 e.Kr.	27
4.1.5	Tidlig nytid og eneveldet 1537 – 1814	28
4.1.6	1800-tallet til nåtid	28
5	Verdivurdering	30
5.1	Delområde 1 – Røstnesvågen	31
5.1.1	Verdivurdering	39
5.2	Delområde 2 – Værøy fyrstasjon	41
5.2.1	Verdivurdering	42

6	Vurdering av påvirkning og konsekvens	43
6.1	Delområde 1 – Røstnesvågen	43
6.2	Delområde 2 – Værøy fyrstasjon	45
6.3	Samla konsekvens	47
7	Anleggsfase	48
7.1	Konsekvenser i anleggsfasen	48
7.2	Vurdering av funnpotensiale	48
8	Skadereduserende tiltak	49
9	Oppsummering	50
10	Kilder	51

1 Innledning

1.1 Hensikten med planarbeidet

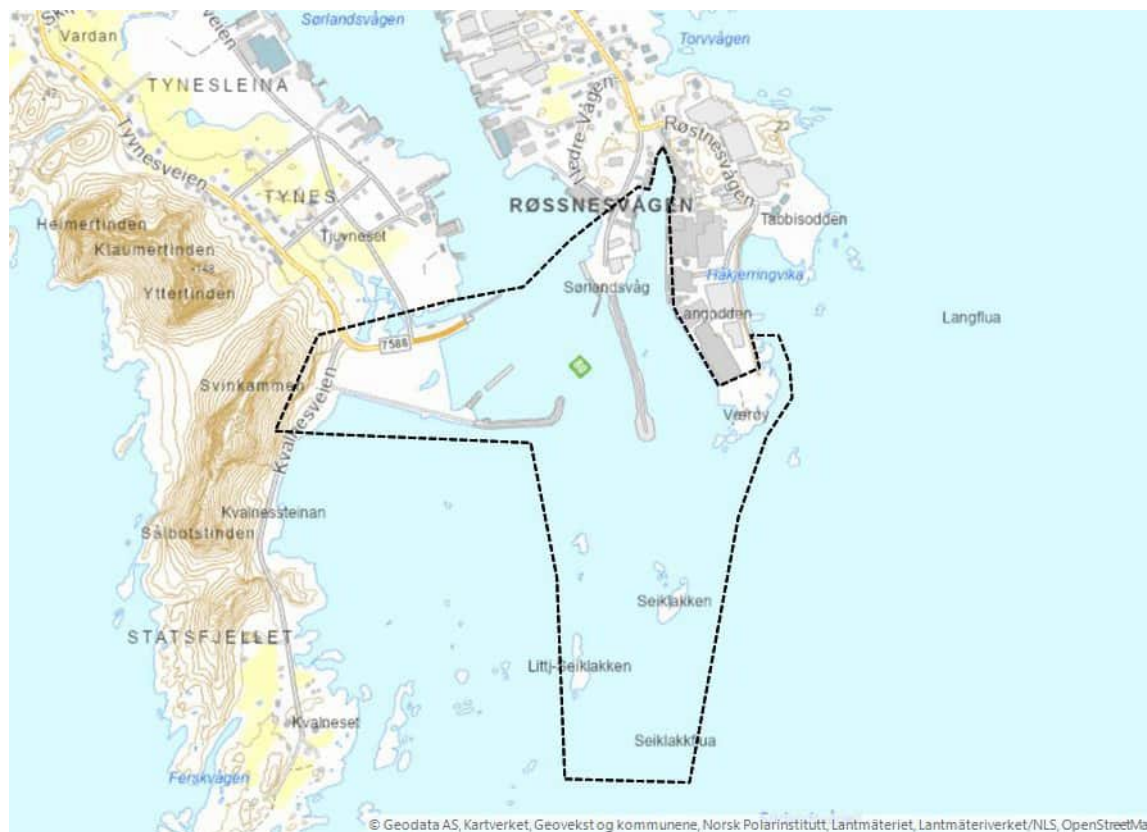
Hensikten med planarbeidet er å øke sikkerheten og framkommeligheten i innseilingen til Værøy.

Tiltaket bidrar til å redusere risikoen for ulykker og tilrettelegge for at større fartøy kan anløpe havnen, for å øke effektiviteten og konkurransekraften for lokalt næringsliv. Færre kanselleringer for både ferje og nyttefartøy kan forbedre rammene for fiskerinæringen og støtte utvikling av lokalsamfunnet på Værøy.

Planen tilrettelegger for utdyping av innseilingen og havneområdet. Det er en intensjon i planarbeidet om å deponere mudringsmasser i strandkantdeponi, der det etableres nytt areal for framtidig næringsvirksomhet.

1.2 Planens avgrensning

Værøy er en øykommune som befinner seg ytterst i Vestfjorden mellom Røsthavet og Moskstraumen. Kommunen består i hovedsak av øyene Værøya og Mosken, men også flere mindre øyer og holmer. Planområdet ligger ved innseilingen til administrasjonssenteret Sørland på Værøya og omfatter sjø- og havnearealene i Røstnesvågen med tilgrensede landareal på begge sider, og Sørlandsvågen fra Seiklakkflua til Tyvnes. Det inkluderer også areal for mulig deponiområde og anlegg- og riggområde på Nedre Tyvnes samt friområdene rundt Værøy fyr ytterst på Langodden. Foreløpig planavgrensning er vist i figur 1-1.

Figur 1-1 Foreløpig avgrensning av planområdet (Kilde: bakgrunnskart atlas.nve.no, redigert av Norconsult).

1.3 Dagens bruk av området

Det meste av næringsaktiviteten på Værøy knytter seg til fiskerinæringen og tilfører høy verdiskaping. Havnen fungerer som en anløpshavn for fiskefartøy, hvor de kan losse fangsten sin, samt for gods fartøy og ferjesambandet til Bodø. Værøy er et av landets største fiskevær og bebyggelsen langs vågen domineres av fiskeindustri samt noe verkstedindustri. Det er fiskerihavn både i Sørlandsvågen og Røstnesvågen.

Innseilingen preges av flere mindre øyer, odder og grunner. Ved innløpet til Sørlandsvågen er det i dag en molo i retning nord-sør på østsida og en molo øst-vest på vestsida av vågen. Området nord for moloen på Tyvneset er i dag ubebygget. Nord for dette ligger Værøy ferjekai som betjener sambandet Bodø – Værøy – Røst – Moskenes. Innseilingen trafikkeres av både fiskefartøy, fritidsbåter og større lasteskip. På Langodden i Røstnesvågen er det etablert fiskeoljefabrikk, og ytterst ligger Værøy fyr. Værøy helikopterhavn ligger på Tabbisodden øst for planområdet.

1.4 Krav til fagtemaet

Krav til innhold og metode for utredning av fagtema kulturmiljø slik det framgår av innsendt planinitiativ er vist i tabell 1-1.

Tabell 1-1 Krav til utredning i innsendt planinitiativ

Tema som skal konsekvensutredes	
Utredningstema	Hva skal utredes og hvilken metode skal benyttes
Kulturminner og kulturmiljø	Røstnesvågen er registrert som et regionalt kulturmiljø i kulturminneplan for Lofoten og omfatter flere SEFRAK-registrerte bygninger. Værøy fyr er SEFRAK-registrert. Temaet konsekvensutredes i henhold til Miljødirektoratets veileder M-1941. Det må vurderes om marinarkeologiske undersøkelser skal gjennomføres. Beslutningsmyndighet er Norges arktiske universitetsmuseum (UiT).

2 Metode og datagrunnlag

2.1 Metode for utredning av klima- og miljøtema

Konsekvensutredningen gjennomføres i henhold til metoden beskrevet i Miljødirektoratets veileder M-1941 «Konsekvensutredning av klima og miljø» [1]. Metoden for det enkelte fagtema er delt inn i fem steg:

- **Steg 1:** Inndeling i delområder
- **Steg 2:** Vurdering av verdi i hvert delområde
- **Steg 3:** Vurdere påvirkning for hvert delområde
- **Steg 4:** Vurdere konsekvens for hvert delområde
- **Steg 5:** Vurdere samla konsekvens for hvert alternativ

Tre begreper står sentralt i denne utredningen. Med **verdi** menes en vurdering av hvor stor betydning et område har for et fagtema. Med **påvirkning** menes en vurdering av hvordan det samme området påvirkes som følge av et definert tiltak. **Konsekvens** kommer fram ved sammenstilling av verdi og påvirkning i henhold til matrisen i figur 2-10. Konsekvensen er en vurdering av om et definert tiltak vil medføre bedring eller forringelse i et område.

2.2 Definisjon av fagtema og avgrensing mot andre tema

Kulturminner og kulturmiljø er definert i Lov om kulturminner som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til [2]. Kulturmiljø er definert som et område der kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Kulturhistoriske landskap skal i denne sammenheng forstås som større sammenhengende områder med kulturmiljøer, der den kulturhistoriske dimensjonen er framtreddende.

For kulturminner og kulturmiljø stilles det strenge krav til areal- og samferdselsplanlegging gjennom kulturminneloven og plan- og bygningsloven. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og framtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Automatisk fredete kulturminner er fredet gjennom kulturminneloven, og omfatter alle strukturer, gjenstander og bygninger, over og under bakken, eldre enn 1537. Etter-reformatoriske bygninger og områder har ulik status. Stående bygninger eldre enn 1650 er automatisk fredet, men yngre bygninger og anlegg kan også fredes med hjemmel i kulturminneloven. Andre bygninger har fått et vern gjennom regulering til spesialområde bevaring eller hensynssone gjennom plan- og bygningsloven. Mange bygninger med kulturhistorisk verdi har ikke formelt vern, men er listeført som verneverdige.

Kulturminner og kulturmiljø er vår primære kilde for kunnskap om, og forståelse av forhistoriske samfunn og levekår. Kulturminner og kulturmiljøer er også sentrale kilder for kunnskap om historiske perioder og nyere tid. Dette er ikke-fornybare ressurser, og det nasjonale miljømålet i stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* var at det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljø ikke skulle overstige 0,5 % innen år 2020 [3]. Ambisjonsnivået ble opprettholdt og videreført i stortingsmelding nr. 35 (2012-2013) *Framtid med fotfeste* [4]. I stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken Engasjement, bærekraft og mangfold* [5], løftes tre nye nasjonale mål fram:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø.
- Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging.
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.

Videre har Norge forpliktet seg til vern av kulturmiljø gjennom flere internasjonale konvensjoner, som Granadakonvensjonen om vern av Europas faste kulturminner, Valettkonvensjonen om vern av den arkeologiske kulturarven, Landskapskonvensjonen om vern av sjeldne landskapstyper, steds karakter og identitet, og Faroekonvensjonen om kulturarvens verdi for samfunnet.

Fagområdet kulturmiljø grenser primært mot miljøtemaene landskap, friluftsliv og verdensarv. Alle kulturminner og kulturmiljø er plassert i et landskap. Kulturmiljø skiller seg fra landskap for eksempel gjennom skala. Et kulturmiljø er som regel mindre i utstrekning enn et landskap. Ofte er kulturminnene bevisst plassert i landskapet ved bestemte ressurser som vann eller dyrkbar jord. De kan også være plassert ved viktige landskapstrekk som høyder og utsiktspunkter. Kulturmiljø tilfører gjerne friluftslivsopplevelser en ekstra dimensjon.

2.3 Nullalternativ

Nullalternativet er et referansealternativ og brukes som sammenlikningsgrunnlag for å vurdere konsekvensene av planen eller tiltaket. I henhold til forskrift om konsekvensutredninger skal nullalternativet beskrive den nåværende miljøtilstanden og hvordan miljøet antas å utvikle seg hvis planen eller tiltaket ikke gjennomføres [6]. Kommuneplanens arealdel og gjeldende reguleringsplaner som blir erstattet av den nye planen er ikke inkludert i nullalternativet.

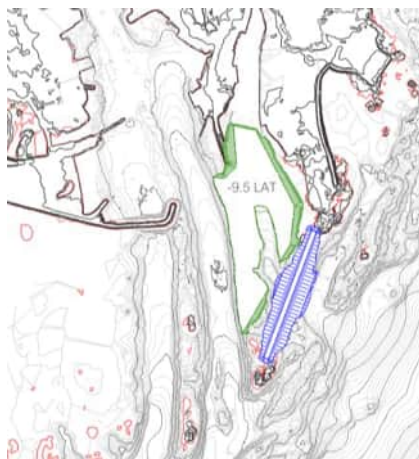
For reguleringsplanen Værøy Ytre havn defineres nullalternativet som den faktiske miljøtilstanden på nåværende tidspunkt.

2.4 Tidligere vurderte alternativer

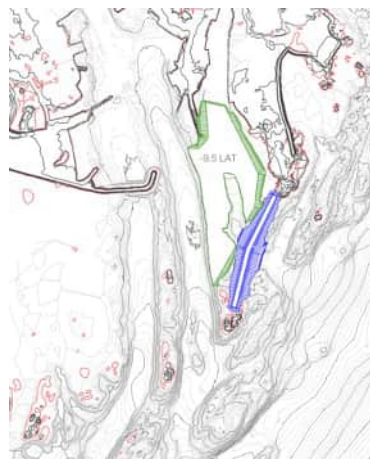
Multiconsult utførte i 2014 et skisseprosjekt med forslag til ny utforming av innseiling. Rapporten konkluderte med at bruk av plastret rausmolo ville bli vanskelig i et så værhardt strøk som Værøy og at bruk av skuldermolo burde utredes.

I 2023 utarbeidet Norconsult en designvurdering med utgangspunkt i alternativene fra skisseprosjektet og nyutviklede alternativ [7]. Totalt ble 6 hovedalternativer vurdert, blant annet på bakgrunn av beregnede bølgeforhold og massebehov. I løpet av prosessen ble det også gjennomført medvirkning med lokale båteiere og brukere av havna. De vurderte alternativene er vist i tabell 2-1. I rapporten ble det anbefalt å gå videre med alternativ 4. Løsningen som ligger til grunn for reguleringsplanen er en optimalisering av alternativ 4.

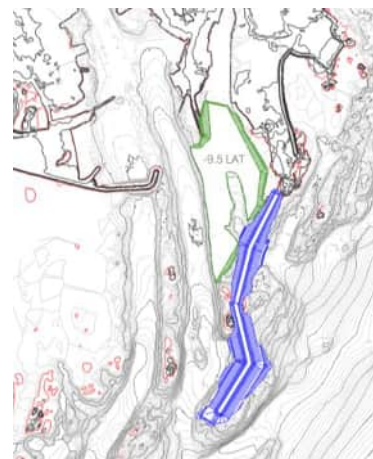
Tabell 2-1 Tidligere vurderte alternativ (Norconsult, 2023).

Figur 2-1 Alternativ 1: Innseiling fra sør. Mudring til -9.5m LAT i grønt. R

Figur 2-2 Alternativ 2: Innseiling fra sør. Mudring til -9.5m LAT i grønt.

Figur 2-3 Alternativ 3: Innseiling fra sør. Molo forlenget ut til Seiklakkflua. Mudring til -9.5m LAT i grønt.

Figur 2-4 Alternativ 4: Innseiling fra sør. Mudring til -9.5 LAT i grønt.

Figur 2-5 Alternativ 5: Innseiling fra øst. Mudring til -9.5 LAT i indre del, og -12 LAT i innseiling.

Figur 2-6 Alternativ 6: Innseiling fra øst. Mudring til -9.5 LAT i indre innseiling og -12 LAT i ytre innseiling.

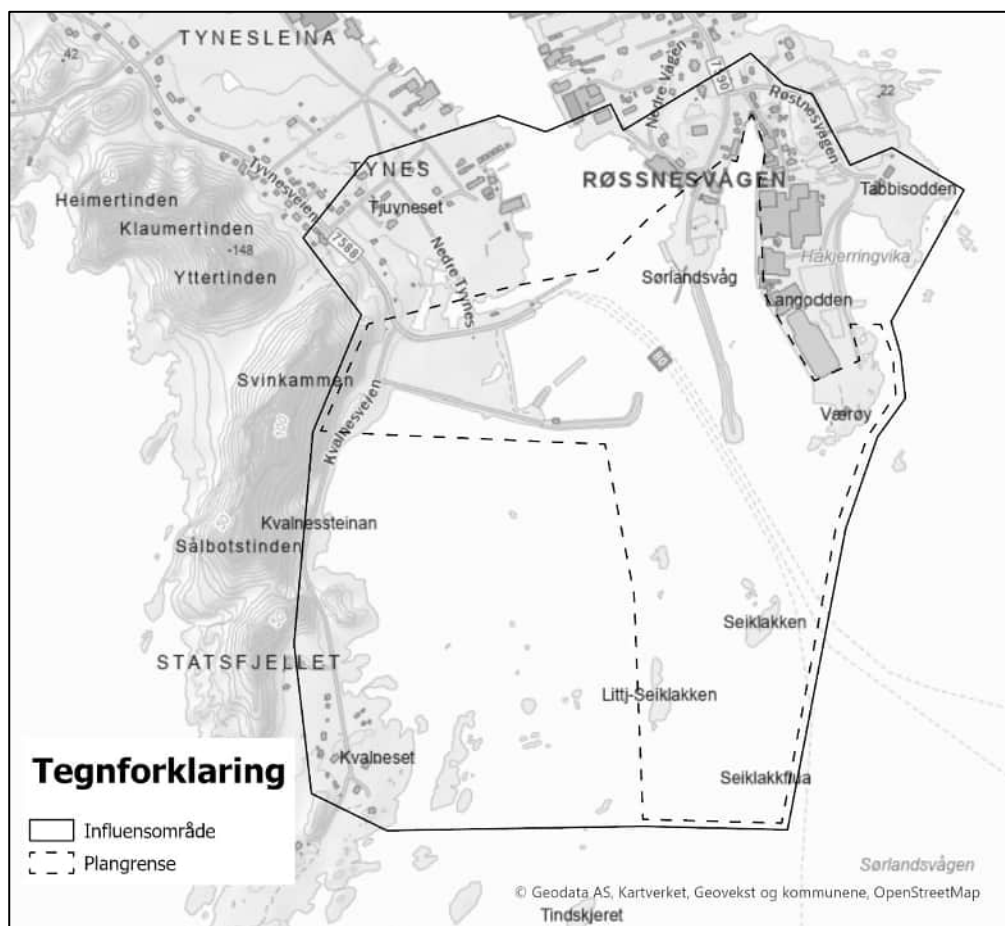
2.4.1 Samfunnsøkonomisk analyse

Kystverket har utarbeidet samfunnsøkonomisk analyse av prosjektet Værøy fiskerihavn. Analysen er utarbeidet som kunnskaps- og beslutningsgrunnlag til Kystverkets innspill til Nasjonal transport plan (NTP) 2025-2036. I analysen ble prissatte virkninger beregnet -412,8 millioner 2024-kroner i verdsatt netto nytte. Tiltaket er dermed ikke samfunnsøkonomisk lønnsomt.

2.5 Utredningsområde og influensområde

Konsekvensutredningen omfatter arealer som blir direkte berørt av den planlagte utbygginga (tiltaksområde), og en sone rundt hvor man kan forvente at utbygginga vil påvirke kulturmiljøet i anleggs- og driftsfasen (influensområde). Tiltaksområdet og influensområdet utgjør til sammen utredningsområdet.

Det aktuelle utredningsområdet er vist i figur 2-7. Tiltaksområdet tilsvarer planområdet, mens influensområdet er satt til å også omfatte deler av Sørlandsvågen hvorfra nye moloer potensielt kan bli svært synlig.

Figur 2-7: Utredningsområdet som består av planområdet og influensområde (Norconsult).

2.6 Metode for utredning av kulturmiljø

2.6.1 Kunnskapsinnhenting

De viktigste kildene til allerede kjente kulturminner er Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden [8]. Databasen omfatter automatisk fredede, forskriftsfredede og vedtaksfredede kulturminner/kulturmiljøer, verneverdige bygninger (SEFRAK) og listeførte kirker. SEFRAK (Sekretariatet For Registrering Av faste Kulturminner) er et register som i grove trekk omfatter bygg eldre enn 1900. Disse er delt i bygninger eldre enn 1850 (rød trekant), yngre enn 1850 (gul trekant) og fjernet/tuft/ruin (grå trekant). SEFRAK-registreringene, som ble gjennomført i perioden 1975-1995, er ikke komplette og ofte heller ikke oppdatert for stående bygninger som kan ha gjennomgått til dels store endringer. Når det gjelder Askeladden er det viktig å påpeke at databasen oppdateres kontinuerlig og at nyoppdagede kulturminner legges inn fortløpende. Andre kilder til kunnskap er digitale kart, bildedatabaser og historiske flyfoto som er åpent tilgjengelig på nett.

Denne konsekvensutredningen tar utgangspunkt i eksisterende kunnskap. Kommunens kulturminneplan [9] og regional plan for kulturminner i Lofoten [10] har dannet utgangspunktet for utvelgelse av delområder. De lokalhistoriske bøkene Øyfolket – Bygdebok for Værøy bind 1 og 2 er benyttet for bakgrunnsinformasjon. Det er også søkt etter historiske foto i Digitalmuseet sine samlinger [11]. Det er også sett hen til Norconsult sin konsekvensutredning av kulturminne og kulturmiljø for Detaljregulering Røstnesvågen, Værøy fra 2023 [12].

Befaring

Utredning gjennomførte befaring på Værøy 5. september 2025. Forholdene for befaring var gode og utredning fikk undersøkt hele planområdet.

Nordland fylkeskommune har ikke gjennomført arkeologisk befaring av planområdet. Undersøkelsesplikten etter kulturminnelovens § 9 er derfor ikke oppfylt. Fylkeskommunen vurderer ikke planvarselet å være i konflikt med automatisk fredete kulturminner så langt de kjenner til, men vil gi endelig uttalelse når planforslag foreligger. Norges arktiske universitetsmuseum (kulturminner i sjø) har ingen merknader til oppstartsvarselet, utenom å henvise til det generelle aktsomhetsansvaret hvis det oppdages kulturminner som faller inn under deres ansvarsområder. Sametinget (samiske kulturminner) er varslet om planoppstart, men har ikke gitt uttalelse.

Det samlede kunnskapsgrunnlaget for konsekvensutredningen vurderes som tilstrekkelig.

2.6.2 Vurdering av verdi

I verddivurderinga benyttes en fem-trinns skala fra ubetydelig til svært stor verdi, som vist i figur 2-8. Verdikriteriene som legges til grunn for vurderingene er vist i tabell 2-2.

Figur 2-8: Skala for fastsetting av verdi. Kilde: M-1941.

Tabell 2-2 Verdikriterier for fagtema kulturmiljø. Kilde: M-1941.

Verdikategori	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
Kulturminnet/ kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder	Kulturminnet/ kulturmiljøet har svært begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder. Andre kulturmiljøer vil kunne gi mer kunnskap om samme periode/tema.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/ kulturmiljøet vil kunne bidra med unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har svært stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/ kulturmiljøet vil kunne bidra med omfattende og unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til tro eller tradisjoner	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært liten grad knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i noen grad knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i stor grad knyttet til viktig tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært stor grad knyttet til viktig tro eller tradisjoner.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er av betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper)	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder få elementer, som også er av begrenset betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder noen elementer som er av noe betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder flere elementer som er karakteristiske og av betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig, karakteristisk, og av stor betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig, godt bevart, karakteristisk, og av særlig stor betydning for en eller flere etniske grupper.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært liten grad knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er til en viss grad knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med noe betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med stor betydning for historien.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med særlig stor betydning for historien på en lett lesbar måte.

Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/ utviklingen	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i svært liten grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/ utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer til en viss grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/ utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/ utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i stor grad en eller flere faser eller virksomheter med særlig betydning for historien/ utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i svært stor grad og på en tydelig måte en eller flere faser eller virksomheter med særlig betydning for historien/ utviklingen.
Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder og preges av verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder i svært liten grad verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder og preges av byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi av begrenset betydning.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder og preges av verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig og preges i stor grad av særlig verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med stor kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig og velbevart, og preges i svært stor grad av særlig verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder kulturminner med særlig stor kunstnerisk verdi.
Kulturminnene/ kulturmiljøet har en klar, intern kulturhistorisk sammenheng, en klar byform eller bystruktur av historisk betydning og/eller viser en klar sammenheng mellom natur/kultur	Kulturminnet/ kulturmiljøet har ingen intern kulturhistorisk sammenheng eller sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har til en viss grad en intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser til en viss grad sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har en klar, intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser en klar sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har i stor grad en klar, intern kulturhistorisk sammenheng og/eller viser i stor grad en klar sammenheng mellom natur/kultur.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har i svært stor grad en klar, intern kulturhistorisk sammenheng som er lesbar og godt bevart, og/eller viser i svært stor grad en klar sammenheng mellom natur/kultur.
Kulturminnet/ kulturmiljøet har en bruk som er forenlig med kulturminneinter essene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling	Kulturminnet/ kulturmiljøet har i svært liten grad en bruk som er forenlig med kulturminneinter essene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har i en viss grad en bruk som er forenlig med kulturminneinter essene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har en bruk som er forenlig med kulturminneinter essene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har i stor grad en bruk som er forenlig med kulturminneinter essene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har i svært stor grad en bruk som er forenlig med kulturminneinter essene, eller betydning som ressurs for utvikling og verdiskaping, eller formidling.

2.6.3 Vurdering av påvirkning

Påvirkning er et uttrykk for endringer det aktuelle tiltaket vil medføre i et delområde. Vurdering av påvirkning er foretatt for alle delområdene. Skalaen for påvirkning er glidende og går fra sterkt forringet til forbedret, som vist i figur 2-9.

Figur 2-9. Skala for vurdering av påvirkning. Kilde: M-1941

Veileder for vurdering av påvirkningen av delområder for fagtema kulturminner går fram av tabell 2-3. Vurderingene gjelder det ferdige tiltaket. Inngrep i anleggsfasen inngår kun dersom påvirkningen gir varige endringer.

Tabell 2-3 Veiledning for vurdering av påvirkning. Kilde: M-1941.

Planen eller tiltakets påvirkning	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet
Direkte inngrep/ arealbeslag	Bedrer tilstanden vesentlig ved at eksisterende negative inngrep tilbakeføres. Bidrar til at det blir mulig å restaurere kulturmiljøet eller kulturminner.	Ingen direkte inngrep/ arealbeslag.	Berører en mindre viktig del av kulturmiljøet med direkte inngrep/ arealbeslag, tap av mindre viktige enkeltkulturminner.	Deler av kulturmiljøet går tapt gjennom direkte inngrep/ arealbeslag. Viktige enkeltkulturminner går tapt.	Ødelegger hele eller størstedelen av kulturmiljøet gjennom direkte inngrep/ arealbeslag. Ødelegger den mest verdifulle delen av miljøet. Svært viktige enkeltminner/ kulturminner går tapt.

Konsekvensutredning av kulturmiljø

Detaljregulering for Værøy Ytre havn

Oppdragsnr.: 52405779 Dokumentnr.: 52405779-R-PLA-006 Revisjon: J01

Nærvirkninger, fysiske og visuelle	Bedrer den visuelle kontakten innad i kulturmiljøet. Fjerner barrierer. Bedrer innsyn/utsyn fra nærområdet til/fra kulturmiljøet. Bidrar til reduksjon i støy og/eller støv. Reduserer faren for flom, fukt i kulturmiljøet eller erosjon.	Ingen eller ubetydelig visuell nærvirkning eller andre nærvirkninger.	Endrer i noen grad den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i noen grad opp kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet reduseres noe fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil i noen grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til noe redusert naturlig drenering som vil påvirke kulturmiljøet negativt ved nedbør. Bidrar til noe fuktigere forhold og seinere opptørking innenfor kulturmiljøet. Bidrar til noe økt eller endret erosjon som vil påvirke kulturmiljøet negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.	Endrer den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet reduseres vesentlig fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til redusert naturlig drenering som vil påvirke kulturmiljøet negativt ved nedbør. Bidrar til fuktigere forhold og seinere opptørking innenfor kulturmiljøet. Bidrar til økt eller endret erosjon som vil gi fare for skade eller påvirke kulturmiljøet negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.	Blokkerer eller endrer sterkt den visuelle kontakten mellom viktige kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i stor grad opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil i stor grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til svært redusert naturlig drenering som vil påvirke kulturmiljøet sterkt negativt ved nedbør. Bidrar til svært mye fuktigere forhold og seinere opptørking innenfor kulturmiljøet. Bidrar til svært økt eller endret erosjon som vil skade eller påvirke kulturmiljøet sterkt negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.

Konsekvensutredning av kulturmiljø

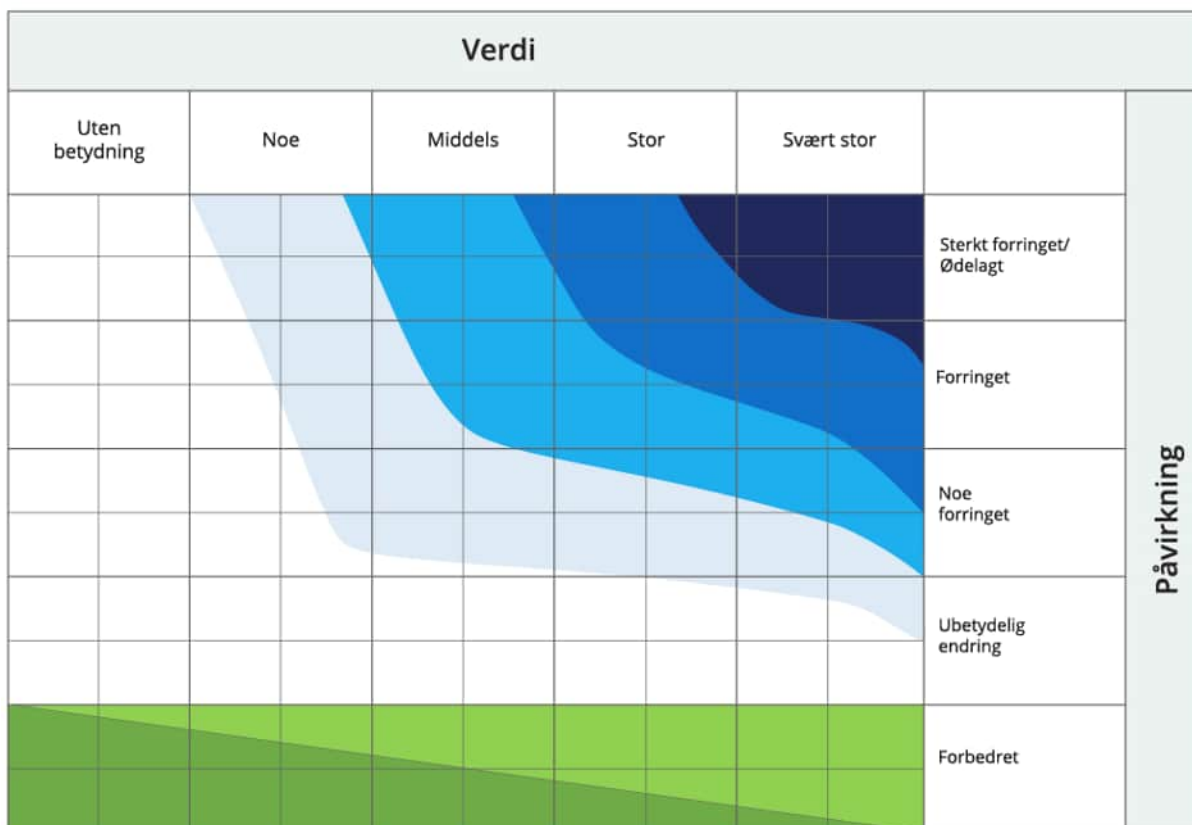
Detaljregulering for Værøy Ytre havn

Oppdragsnr.: 52405779 Dokumentnr.: 52405779-R-PLA-006 Revisjon: J01

Visuelle fjernvirkninger	Utsynet fra kulturmiljøet bedres/gjenopprettes fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet bedres/gjenopprettes. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får bedret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger styrkes.	Ingen eller ubetydelig visuell fjernvirkning.	Utsynet fra kulturmiljøet blir noe endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres i noen grad. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får noe redusert eller endret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes i noen grad.	Utsynet fra kulturmiljøet blir sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får sterkt endret eller redusert utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes	Utsynet fra kulturmiljøet blir blokkert eller sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres. Enkeltminner/kulturminner som er laget for å være svært synlige mister, eller får sterkt endret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes vesentlig.
Formgivning	Tiltaket framstår som en særlig god konstruktiv helhet, har god volumoppbygging, og særlig god sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår med tilsvarende konstruktive helhet, volumoppbygging og sammenheng med omgivelsene som nullalternativet.	Tiltaket framstår i noen grad som en konstruktiv helhet, har noe dominerende volumoppbygging og noe dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår i liten grad som en konstruktiv helhet, har dominerende volumoppbygging og dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår helt uten konstruktiv helhet, har svært dominerende volumoppbygging og svært dårlig sammenheng med omgivelsene.
Videre bruk av kulturmiljøet	Tiltaket medfører at kulturmiljøet får en bedret bruk som er tilpasset kulturmiljøet, eller et økt potensial for slik bruk. Tilgjengeligheten til kulturmiljøet forbedres.	Tiltaket påvirker ikke bruken av kulturmiljøet. Tilgjengeligheten til kulturminnet påvirkes ikke.	Videre tilpasset bruk av kulturmiljøet blir i noen grad vanskeligere. Tilgjengeligheten til kulturmiljøet reduseres noe.	Videre tilpasset bruk av kulturmiljøet vanskeliggjøres. Tilgjengeligheten til kulturmiljøet reduseres.	Videre tilpasset bruk av kulturmiljøet forhindres. Tilgjengeligheten til kulturmiljøet er sterkt redusert.

2.6.4 Vurdering av konsekvensgrad for hvert delområde

Konsekvensgrad vurderes ved å sammenholde det enkelte delområdets verdi med tiltakets påvirkning på dette delområdet. Til vurderinga benyttes en konsekvensmatrise, den såkalte konsekvensvifta, vist i figur 2-10. I denne matrisen utgjør verdiskalaen x-aksen, og påvirkningsskalaen y-aksen. Konsekvensgrad for delområdene vurderes på en skala fra 4 minus til 4 pluss, som vist i tabell 2-4.

Figur 2-10: Konsekvensvifta. Konsekvensgrad for et delområde framkommer ved å sammenstille verdien med påvirkningen som tiltaket vil medføre. Kilde: M-1941.

Tabell 2-4: Tabellen viser konsekvensgrader som følge av ulike kombinasjoner av verdi og påvirkning. Kilde: M-1941.

Konsekvensgrad for delområder	Forklaring
Svært stor negativ konsekvens (4-)	Den mest alvorlige konsekvensgraden som kan oppnås for delområdet. Brukes kun for delområder med stor eller svært stor verdi.
Stor negativ konsekvens (3-)	Stor konsekvens for delområdet ihht. konsekvensvifta.
Middels negativ konsekvens (2-)	Middels negativ konsekvens for delområdet ihht- konsekvensvifta.
Noe negativ konsekvens (1-)	Noe negativ konsekvens for delområdet ihht. konsekvensvifta.
Ubetydelig konsekvens (0)	Ingen eller ubetydelig konsekvens for delområdet ihht. konsekvensvifta.
Noe/middels positiv konsekvens (1/2+)	Noe/middels positiv konsekvensgrad for delområdet ihht. konsekvensvifta.
Stor/svært stor positiv konsekvens (3/4+)	Stor/Svært stor positiv konsekvens for delområdet ihht. konsekvensvifta. Brukes i hovedsak der områder med ubetydelig eller noe verdi får en svært stor verdiøkning som følge av tiltaket.

2.6.5 Vurdering av konsekvens for hvert alternativ

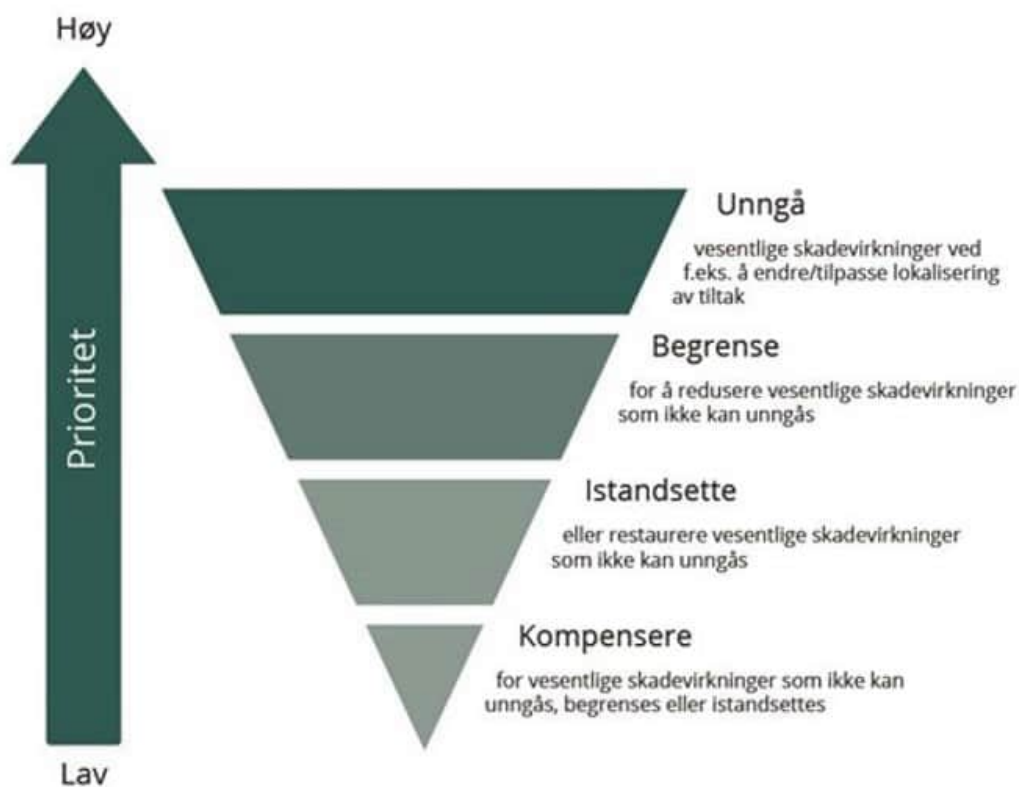
Resultatene fra vurdering av konsekvensgrad for hvert delområde i steg 4, danner grunnlag for vurdering av samla konsekvens for hvert alternativ innenfor planen. Tabell 2-5 viser kriterier for fastsetting av samla konsekvensgrad for hvert alternativ.

Tabell 2-5. Kriterier for vurdering av samla konsekvensgrad. Kilde: M-1941.

Konsekvensgrad	Kriterier for samla vurdering
Kritisk negativ konsekvens	Planen/tiltaket medfører kritisk skade på kulturmiljøet innenfor influensområdet. Brukes kun for områder med registreringskategorier som er gitt stor eller svært stor verdi. Overvekt av delområder med svært stor negativ konsekvens (4 -)
Svært stor negativ konsekvens	Planen/tiltaket medfører forringelse eller ødeleggelse av nasjonalt viktig kulturmiljø. Brukes kun for områder med kulturmiljø med stor eller svært stor verdi. Overvekt av delområder med stor negativ konsekvens (3 -). Ett eller flere delområder med svært stor negativ konsekvens (4 -)
Stor negativ konsekvens	Planen/tiltaket medfører stor negativ konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. Overvekt av delområder med middels negativ konsekvens (2 -). Flere delområder med stor negativ konsekvens (3 -). Ett delområde kan ha svært stor negativ konsekvens (4 -).
Middels negativ konsekvens	Planen/tiltaket medfører middels konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. Overvekt av delområder med noe negativ konsekvens (1-) Flere delområder med middels negativ konsekvens (2-). Ett delområde kan ha stor negativ konsekvens (3-). Ingen delområder med svært stor negativ konsekvens (4-).
Noe negativ konsekvens	Planen/tiltaket medfører middels negativ konsekvens for kulturmiljøet innenfor influensområdet. Overvekt av delområder med noe negativ (1 -) eller ubetydelig (0) konsekvens. Ett delområde kan ha middels negativ konsekvens (2-). Ingen delområder med svært stor (4-) eller stor (3-) negativ konsekvens.
Ubetydelig konsekvens	Planen/tiltaket vil ikke medføre vesentlige endringer for kulturmiljø i influensområdet. Overvekt av delområder med ubetydelig konsekvens (0). Ett delområde kan ha noe negativ konsekvens (1 -). Ingen delområder med svært stor (4 -), stor (3 -) eller middels (2 -) negativ konsekvens.
Positiv konsekvens	Benyttelse av delområder som er gitt ubetydelig eller noe verdi får noe eller middels verdiøkning som følge av tiltaket. Planen/tiltaket er en forbedring for kulturmiljø. Overvekt av delområder med noe (1 +) eller middels (2 +) positiv konsekvens. Ingen områder med svært stor (4 -), stor (3 -) eller middels (2 -) konsekvens. Delområder med noe negativ konsekvens (1 -) oppveies klart av områdene med noe (1 +) eller middels (2 +) positiv konsekvens.
Stor positiv konsekvens	Benyttelse av delområder som er gitt ubetydelig eller noe verdi får en svært stor verdiøkning som følge av tiltaket. Planen/tiltaket er en stor forbedring for kulturmiljø. Overvekt av delområder med stor (3 +) eller svært stor (4 +) positiv konsekvens. Ingen områder med svært stor (4 -), stor (3 -) eller middels (2 -) konsekvens. Delområder med noe negative konsekvens (1 -) oppveies klart av områdene med stor (3 +) eller svært stor (4 +) positiv konsekvens.

2.6.6 Skadereduserende tiltak

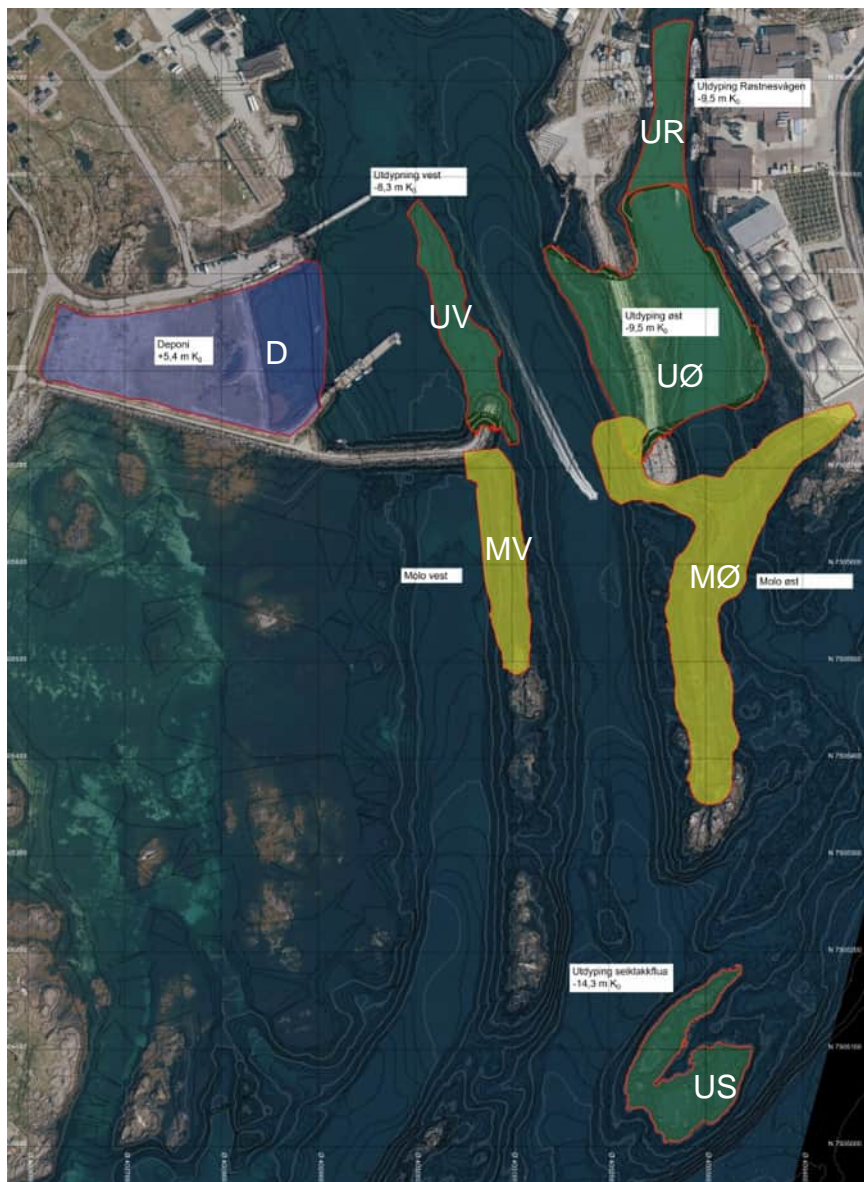
Avslutningsvis foreslås tiltak for å redusere eventuelle negative konsekvenser av det planlagte tiltaket. De skadereduserende tiltakene skal beskrives både for anleggsfasen og driftsfasen. Tiltakshierarkiet, vist i figur 2-11, legges til grunn for vurderinga. I første rekke skal man søke å unngå skadevirkninger på miljø og klima. Dersom dette ikke er mulig skal man begrense skadevirkningene, dernest istandsette eller restaurere arealene. Dersom det ikke er mulig å redusere vesentlige skadevirkninger skal arealene kompenseres.

Figur 2-11: Tiltakshierarkiet for skadereduserende tiltak (M-1941).

3 Beskrivelse av planlagte tiltak

De planlagte tiltakene kan deles inn i molo, utdyping og deponi. Molo skal sikre en tryggere innseiling for fartøy som anløper Værøy. Utdypingen skal generelt åpne og gi adgang for større fartøy, samt ta ned grunne partier som i dag kan oppfattes som begrensende ved anløp. Figur 3-1 viser en oversikt over planlagte tiltak og navnetting på disse.

Tegnforklaring

- MØ = Molo øst
- MV = Molo vest

- UØ = Utdyping øst
- UR = Utdyping Røstnesvågen
- UV = Utdyping vest
- US = Utdyping Seiklakkflua

- DU = Deponi utvidelse

Figur 3-1 Tiltaksoversikt (Kilde: Norconsult).

3.1 Molo

Molo øst (MØ) har til hensikt å skjerme bølger fra både sørøst og sørvest. Moloens foreslåtte trasé i figur 3-1 sikrer tilstrekkelig bølgedemping og manøvreringsareal innenfor. En stor driver i prosjektets kostnad er mengden plastringsblokk til molo. Denne steinen må tilføres sjøveis fra fastlandet, og har en høy kostnad. Moloens trasé er derfor optimalisert etter sjøbunnen for å redusere mengder tilførte masser.

Molo øst sitt landingspunkt mot land er planlagt mellom fyret og tankanlegget, inne på Kystverkets fyreiendom.

Molo vest (MV) har til hensikt å hindre bølgegangen fra sørvest som går opp langs den vestlige renna i sjøbunnen, samt hindre lokal vindgenerert sjø fra sørvest. Moloen er en fortsettelse av dagens molo.

Omriss av moloer er omtrentlige og detaljprosjektering vil fastslå endelig plassering og trasévalg.

3.2 Utdyping

All utdyping i prosjektet er gjort for å øke manøvreringsareal- og dybde, og trygge innseilingen. Nødvendig seilingsdybde vil bli fastsatt i detaljprosjektering, og avhenger også av massebalanse i prosjektet. Utdypingsgrensene vist i figur 3-1 er omtrentlige og vil bli endelig fastsatt i detaljprosjekteringen.

Hovedutdypingen i øst (UØ) er planlagt for å gi tilstrekkelig manøvrering innenfor de nye moloene og inn mot Røstnesvågen. Utdypingen tar bort deler av dagens Sørlandsvågsmolo. Planlagt dybde er -9 m K_0 (sjøkartnull). Denne utdypingen omfatter både utdyping i berg og løsmasser.

Utdyping vest (UV) er nødvendig for å sikre stort nok manøvreringsareal. Her planlegges det å ta ned en bergrygg som går nordover fra dagens vestre molo, og mot fergeleiet. Planlagt utdyping er mellom -8 og -9 m K_0 . Denne utdypingen er antatt å bare være utdyping i berg.

Seiklakkflua (US) er i dag utfordrende for enkelte fartøy når det er grov sjø og lavvann. Den er planlagt utdypet til -14 m K_0 . Antatt å bare være berg.

Utdypingen i Røstnesvågen (UR) er planlagt for å tillate større skip inn til havna. Nøyaktig dybde og utbredelse av utdypingen vil bli fastsatt i detaljprosjekteringen. Her vil det hovedsakelig være utdyping av løsmasser.

3.3 Deponi

Overskuddsmasser fra utdyping er planlagt deponert nord for Tyvnesmoloen, sør for fergekaia. Området er satt av til næringsbebyggelse (NÆ3) i kommuneplanens arealdel, hvor det også tillates deponi.

Planforslaget legger opp til deponering av masser som strandkantdeponi, der det etableres nytt areal som i framtida kan benyttes til næringsvirksomhet. Planarbeidet omhandler ikke et forslag om videreutvikling av arealet til næringsformål.

Utgangspunktet for reguleringen er behovet for utdyping av havna og etablering av molo for sikker innseiling. Da det ikke foreligger konkrete planer for hvilke næringsformål som vil være aktuelle å etablere innenfor det avsatte området på nåværende tidspunkt og det ikke er avklart hvilke behov Værøy kommune vil ha knyttet til framtidige næringsarealer, vurderes det som nødvendig å regulere området til deponi, der det i reguleringsbestemmelsene stilles krav til at nødvendige utredninger må følge søknad om rammetillatelse.

4 Områdebeskrivelse

Planområdet ligger ved innseilingen til Sørland på Værøys sørøstre del. Området inkluderer Røstnesvågen og deler av Sørlandsvågen med tilgrensede landareal. Mot sørøst ligger Vestfjorden og fastlandet ca. åtte mil unna. Værøya ligger sør for Lofotodden og har et landskap med bratte fjell og flatere partier. Planområdet ligger i et slikt flatere, småkupert landskap ut mot fjorden. Mellom Værøy og Moskenesøya i nord ligger den kjente Moskstraumen. I sørvest ligger øygruppa Røst.

4.1 Karakteristiske utviklingstrekk i området

Værøy er rikt på kulturminner fra både forhistorisk og historisk tid. Framstillinga i dette kapittelet søker å vise markante trekk i samfunnets utvikling og hvordan dette har satt spor i landskapet. Bygdeboka og kommunens kulturminneplan har en konservativ tilnærming til forhistorien og åpner for at Værøy var ubebodd gjennom lengre perioder av forhistorien hvor vi mangler konkrete funn. Det arkeologiske materialet viser imidlertid bare en fragmentarisk del av forhistorien. Flere arkeologiske undersøkelser og nye metoder vil trolig avdekke spor etter mer kontinuerlig aktivitet på Værøy.

Tabell 4-1. Tidstabell med forhistorisk og historisk periodeinndeling. En vanlig periodeinndeling for de nordligste delene av Norge er vist i kolonnen lengst til høyre. Kysten av Nordland befinner seg på grensa mellom sør- og nordskandinaviske steinalder og metalltid.

Periode	Underperiode	Underperiode	Periode Nord-Norge
Steinalder 9500-1700 f.Kr	Eldre steinalder (Mesolitikum)	Tidligmesolitikum 9500-8000 f.Kr	Eldre steinalder 9500-5000 f.Kr
		Mellommolitikum 8000-6500 f.Kr	
		Senmesolitikum 6500-4000 f.Kr	
	Yngre steinalder (Neolitikum)	Tidligneolitikum 4000-3400 f.Kr	Yngre steinalder 5000-2000 f.Kr
		Mellomneolitikum 3400-2300 f.Kr	
		Senneolitikum 2300-1700 f.Kr	
Bronsealder 1700-500 f.Kr	Eldre bronsealder	1700-1100 f.Kr	Tidlig Metalltid 2000 f.Kr. til 0
	Yngre bronsealder	1100-500 f.Kr	
Jernalder 500 f.Kr- 1030 e.Kr	Eldre jernalder	Førromersk jernalder 500 f.Kr -0	
		Romertid 0-400 e.Kr	
		Folkevandringstid 400-570 e.Kr	
	Yngre jernalder	Merovingertid 570-800 e.Kr	
		Vikingtid 800-1030 e.Kr	
Historisk tid 1030 e.Kr-	Middelalder	Tidlig middelalder 1030-1130 e.Kr	
		Høymiddelalder 1130-1350 e.Kr	
		Senmiddelalder 1350-1536 e.Kr	
	Nyere tid (Etterreformatorisk tid)	Tidlig nytid 1537-1660 e.Kr	
		Eneveldet 1660-1814 e.Kr	
		Unionstid 1814-1905 e.Kr	
		1900-tall til nåtid 1905 e.Kr-	

4.1.1 Steinalder 10 000 – 2000 f.Kr.

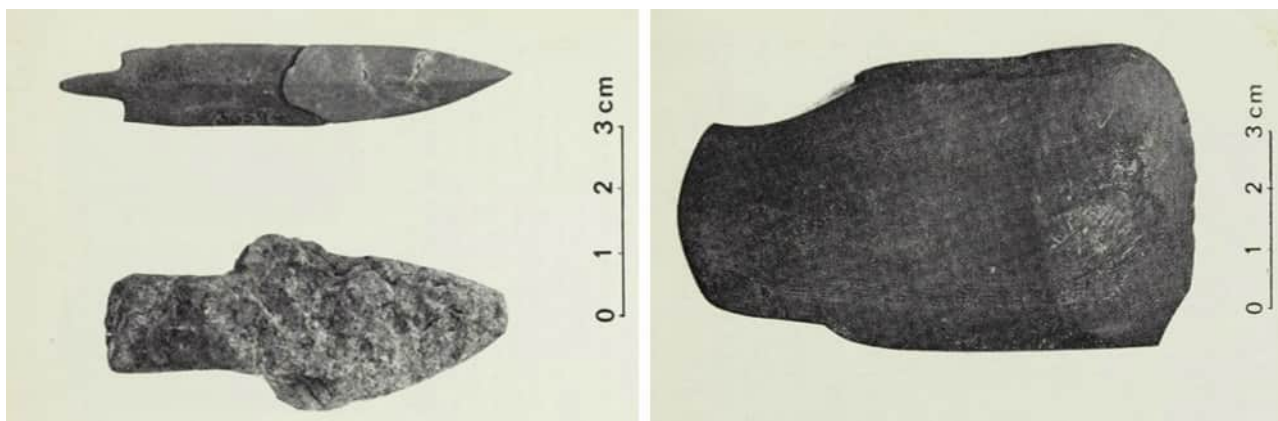
Da iskappen som dekket Skandinavia i siste istid gradvis smeltet ned, var Lofoten og Vesterålen blant de første områdene som var isfrie, allerede for rundt 13000 år siden. Sentrale deler av Skandinavia var fremdeles dekket med kilometertykk is som presset jordskorpen nedover. Jordskorpen i enkelte områder av norskekysten, langs Vesterålen, Sunnmøre og på Sørlandet blant annet, ble i noen grad presset opp, på grunn av det store presset nedover lenger inne i landet.

For om lag 11 000 år siden hadde iskappen trukket seg inn fra kysten som snart ble tatt i bruk. Menneskene som etablerte seg langs norskekysten i den eldre steinalderen, den såkalte pionerbosetningen, bosatte seg i et arktisk kyst-, skjærgård- og fjordlandskap med store matressurser; rein, marine pattedyr, fisk og fugl. De nomadiske jeger-sankergruppene forflyttet seg mellom boplasser og fangst- og jaktområder basert på sesongmessige variasjoner i ressurstilgangen.

Boplassene var strandbaserte i denne perioden. Vi må regne med at boplasser fra denne perioden vil være vanskelige å påvise i ytre strøk av Lofoten og Vesterålen, på grunn av geologiske forhold. Da den tykke isen forsvant fra innlandet, steg havnivået. Dessuten ga issmeltingen en geologisk «vippeeffect». Innlandet steg da vekten av isen forsvant, men ytterkysten, som Lofoten, vippet noe ned. Denne landsdekningen, kombinert med stigning i havnivået, førte til at ytterkystens strandlinje like etter istiden langs Vestfjorden ligger 10-30 meter under dagens havnivå. Funnene av 9000-år gamle hulebilder i Simon Kranehula i Kabelvåg viser imidlertid at det var folk i Lofoten i denne perioden. Vi kan anta at de også var på Værøy, selv om det ikke er påvist menneskelige spor fra eldre steinalder på øya.

Perioden 4000-2000 f.Kr. kalles gjerne yngre steinalder og kjennetegnes av at dyrehold gradvis ble tatt i bruk og stimulerte til mer permanent bosetning. Denne overgangen i erverv kjennetegner den yngre steinalderen, også kalt jordbrukssteinalderen, og er generelt mindre framtreddende jo lenger nord vi kommer. Fra yngre steinalder er det sikre spor på Værøy, blant annet bosetningsområder på Austervågneset (Askeladden ID 56628) hvor det er funnet spor av hustuffer, pilspisser, rester av skiferkniver og en «hammer» av rullestein, i Gangskaret på Sørland (Askeladden ID 26998) og Sjybakkan på Nordland (Askeladden ID 37626).

Det er ikke påvist konkrete funn fra steinalderen i og ved planområdet, men det har sannsynligvis bodd mennesker i området i perioden.

Figur 4-1 Fra venstre: en uferdig pilspiss fra Sørlandsvågen, en brukket pilspiss av skifer fra Austervågen, og lengst til høyre en øks fra Sørland. Gjenstandene er typiske fra yngre steinalder, men kan også stamme fra bronsealderen [13].

4.1.2 Tidlig metalltid 2000 f.Kr. – 0

Tidlig metalltid sammenfaller med bronsealder og førromersk jernalder i Sør-Skandinavia. I denne perioden blir jordbruk og dyrehold viktigere for økonomi og livsopphold, og fast bosetning blir mer vanlig. Bronse var kostbart og er relativt uvanlig i det arkeologiske materialet. Det er funnet rundt 850 bronsegenstander fra denne perioden i Norge, men andelen fra Nord-Norge er svært lav. Steinteknologi fra tidligere perioder var fremdeles svært viktig. I Sør-Skandinavia var tilgang til bronse en maktfaktor i samfunnet og mye tyder på at kontroll med handel og distribusjon var knyttet til samfunnets øvre sosiale lag. Bildet av et mer lagdelt samfunn underbygges av monumentale gravhauger som har vært ressurskrevende å bygge. Helleristningsmotiver av skip og det som trolig er religiøse prosesjoner, føyer seg inn i dette bildet.

Jordbruket tar seg opp i denne perioden. Det nye jordbruket ble helst lagt til marine avsetninger, altså områder med tidligere sjøbunn som har blitt tilgjengelig på grunn av landhevingen. Driftsformen var svedjebruk, som innebærer at områder svies av for å dyrkes opp, og utarmes fort. Driftsformen er altså mindre stedbunden enn yngre jordbruk. Selv om jordbruket er etablert tidlig, må vi legge til grunn at heimefiske hele tiden har vært forutsetningen for livsopphold på Værøy. Livet som fiskerbonde ble nok tidlig den vanlige næringsveien, supplert med fangst av fugl og sjødyr.

4.1.3 Jernalder 0 – 1050 e.Kr.

Jernalderen avløser bronsealderen i Sør-Skandinavia. Ettersom jern kunne utvinnes lokalt i Norge fikk denne nyvinningen langt større nytte som redskapsmateriale og større direkte påvirkning på samfunnsutviklingen. Gjennom perioden sees en gradvis økende lagdeling av samfunnet, som påbegynt i bronsealder. I løpet av jernalderen vokste det fram et kystbasert aristokrati i Nord-Norge, og mot slutten av perioden var det etablert et høvdingenettverk i Hålogaland, mellom Trøndelag og Finnmarken, med Lofoten som et viktig maktsenter. Grunnlaget for dette aristokratiets makt er usikker, men mot slutten av perioden var kontroll over handel med fisk sørover viktig. Før dette har trolig skattlegging av samer innover fra kysten og på Finnmarken spilt en rolle, men også handel videre nord og øst, mot Bjarmeland eller områdene rundt Kvitsjøen.

Selv om enkelte stedsnavn og jordbruksområder kan spores tilbake til bronsealder, eller kanskje yngre steinalder, er det en utbredt oppfatning at kontinuerlig bosetning i gårdstun først oppstod i romersk jernalder (0-400 e.Kr.).

Kontinuiteten er tydelig i Nord-Norge, der såkalte gårdshauger er vanlig forekommende. En gårdshaug er en avgrenset forhøyning som har bygd seg opp gjennom lang tids avsetning av bygningsrester, avfall, gjødsel og annet på samme sted, som regel med kontinuerlig bosetting oppå haugen. Hagen står gjerne i kontrast til et mer karrig jordsmonn like rundt. Gårdshaugene på Værøy, på Nordland og Sørland har flere meter tykke kulturlag. Disse er datert til middelalder i Riksantikvarens database, Askeladden, men bunnlagene i gårdshaugen på Sørland er ikke datert og kan godt stamme fra yngre jernalder. Her er det også funnet båtstøer og nausttuffer. På grunnlag av landheving er det antatt at området rundt Stølen representerer en videreføring av jernalderbosetningen i Austervågen litt lenger inn i bukta. Det er imidlertid ikke påvist kontinuerlig bosetning på Værøy gjennom hele jernalderen.

Det er flere funn fra Værøy fra denne perioden, flere av dem fra gravfunn. Blant de fineste gjenstandene er en sølvnål med glassperle, funnet på Nordland, og en draktspenne i bronse, funnet i rullesteinsura Molla. I området mellom Torvvågen og Røstnesvågen skal det ha vært seks gravhauger, men det er ikke gjort funn her [13].

Figur 4-2 Fra venstre: Skålspenne av bronse med nål av jern (Ts2214), Kastespydspiss av bein (Ts191), Sølvnål (Ts2216). Funnene er fra Nordland, nord på Værøy, og fra yngre jernalder. Spydspissen er av en type som kan være eldre [14].

Gjennom perioden generelt kan vi regne med at antallet gårder og folketall økte, men det er et markert tilbakeslag i det arkeologiske materialet, både fra Europa og sørlige deler av Skandinavia, fra midten av 500-tallet. Dette skyldes trolig en klimaforverring med den påfølgende justinianske pesten som har klare paralleller til svartedauden nesten et årtusen seinere. Skillet er ikke tydelig i Nord-Norge, noe som trolig har sammenheng med at gårdsdrift og korndyrking var mindre viktig del av det totale næringsgrunnlaget. Like fullt er det usikkert om Værøya hadde kontinuerlig bosetning gjennom perioden.

Vikingtida markerer avslutningen av jernalderen og er på mange måter en brytningstid. Vikenområdet i Sør-Norge var tidvis under dansk overherredømme, men et norsk kongedømme ble etablert i løpet av perioden. Ved utgangen av jernalderen er kristendommen innført i Norge. På denne tida framstår Hålogaland som et mer eller mindre selvstendig norrønt jarledømme med nordnorske høvdinger som kontrollerte handelen sørover og også produserte tørrfisk for eksport.

4.1.4 Middelalder 1050 – 1537 e.Kr.

Gjennom middelalderen var Norge en integrert del av det kristne Europa, med egen statsadministrasjon og underlagt en felleseuropeisk administrasjon gjennom den katolske kirken. I motsetning til tidligere perioder var middelalderen en historisk periode i den forstand at vi nå har et visst skriftlig kildetilfang å tolke samfunn og hendelser ut fra. Overklassen, kongemakta, velstående bønder og kirkens institusjoner kan nå identifiseres i ulik grad til gårder og eiendommer. I tidlig middelalder ble Hålogaland lagt fastere inn under kongedømmet, men området rundt Tromsø dannet på mange måter en nordgrense for riket gjennom hele middelalderen, selv om kongeriket holdt hevd på landet helt nord til Vardø.

Allerede fra 1000-tallet var tørrfisk Norges viktigste eksportvare, og kongemakta stimulerte til økt tørrfiskproduksjon. Kong Magnus Erlingsson lot bygge rorbuer i Lofoten i 1120, og det var en gradvis etablering av fiskevær langs Troms- og Finnmarkskysten på 1200- og 1300-tallet med Vågan som oppkjøpssted. Mye av tørrfiskhandelen gikk nok allerede via Bergen som stapelplass, men på 1200-tallet ga kong Håkon Håkonsson monopol på handelen nordfra til Bergen. Fra sent 1300-tall hadde hanseatene kontroll over denne handelen fra Bergen og byens monopol varte like til 1715. Vi kjenner ikke konkret til fiskere og skipperer fra Værøy i denne perioden, men det er ingen grunn til å tro at Værøy ikke inngikk i fisket og handelen.

Rundt 1300 sammenfalt en krise i jordbruket med klimaforverring og folkeveksten stoppet opp. Svartedauden fra midten av 1300-tallet ga en sterk befolkningsreduksjon, men vi vet lite om hvordan pesten rammet Nord-Norge. Det er en nedgang i landskyld og befolkning, men det er usikkert om dette skyldes pesten direkte eller indirekte som følge av at folk flyttet sørover fordi jordarealer ble frigjort der.

Venetianeren Pietro Querini strandet på Røst i 1432. Hans beretning om folket der, hvordan de levde og hvordan de sendte ham til «Bergen mer enn 1000 mil borte» med fiskelasten i mai, gir et innblikk i levekåra slik de trolig også var på Værøy i denne perioden. Det var husdyrhold og fuglefangst, men fisket er det viktigste, både for egen bruk, og for handel med Bergen. Querini nevner at folk går kledd i grov ull fra London.

4.1.5 Tidlig nytid og eneveldet 1537 – 1814

I løpet av 1600-tallet kom folketallet i Norge opp igjen på samme nivå som ved inngangen av svartedauden omtrent 300 år tidligere. Ødegårder ble tatt i bruk igjen og videre nyrødning tok gjerne form av husmannsbruk i mer perifere områder for jordbruk. For Værøy var det trolig dårligere stilt. I 1591 bli Værøy beskrevet som en øy med 30 fattige fiskere, mens det i «gamle dager» hadde vært velstående fordi det beste fisket var her.

Den eldste omtalen av Værøy kirke på Nordland er fra 1589, men det antas at denne kirka var bygd allerede på 1400-tallet. Kort tid før 1599 ble kirka trolig enten kraftig reparert eller nybygd. I 1790 ble kirka ødelagt i en storm og deretter revet. I 1799 ble den gamle kirka fra Kabelvåg flytta og satt opp den gamle tufta på Nordland. Denne kirka ble bygd i 1714 og er den eldste bevarte kirka i Lofoten.

Fra 1600- og 1700-tallet kjennes sporadisk navn på jekteskipper fra Værøy. I likhet med store deler av Nord-Norge inngikk Værøy i fiskehandelen med Bergen. Landsdelen ble ramma av sviktende fiske i flere omganger på 1600- og 1700-tallet, men de fastboende fiskerbøndene ble nok ikke like hardt rammet som fiskeværsfolket og tilreisende sesongfiskere.

4.1.6 1800-tallet til nåtid

Fra gammelt av var Sørlandsvågen den sentrale plassen på sørsida av Værøya, men fra rundt 1800 ble det bygd opp et handelssted rundt Røstnesvågen. Jekteskipper og lensmann Ole Falck skal ha vært den første som bygde her. Han hadde gjestgiverbevilgning for Værøy fra 1792. Falck ble fulgt av flere handelsmenn som av ulike grunner bare drev i få år hver. Fram til 1872 hadde det vært åtte ulike eiere av handels- og gjestgiveriet i Røstnesvågen. Fra 1874 var imidlertid gjestgiveriet i samme families eie fram til 1974.

Røstnesvågen fungerte som øyas sentrum og det var også her dampbåten hadde anløpssted fra 1870-åra. I vågen ble det etablert butikker, bakerier, apotek, poståpneri og telegraf. Mange av bygningene er bevart i dag og satt i stand.

Væreiersystemet med en væreier som eide grunnen og kontrollerte det meste av næringsvirksomheten i et område, deriblant med monopol på oppkjøp av fisk samt flere offentlige funksjoner, var ikke gjennomført på samme måte på Værøy som andre steder i Lofoten. Like fullt var Røstnesvågen viktig som et av øyas fiskevær, hvor også tilreisende fiskere kom i stort antall i sesongen. Det var derfor et stort antall fiskebuer i Røstnesvågen. I 1880 ble det bygd et innseilingsfyrtårn på pynten sør for vågen. Ettersom vågen var en av øyas bedre havner ble den enda viktigere da fisket utviklet seg fra bruk av nordlandsbåter som kunne trekkes opp på stranda. Fisket fulgte utviklingen med overgang fra håndsnøre til garn, line og not fra seint 1700-tall utover 1800-tallet.

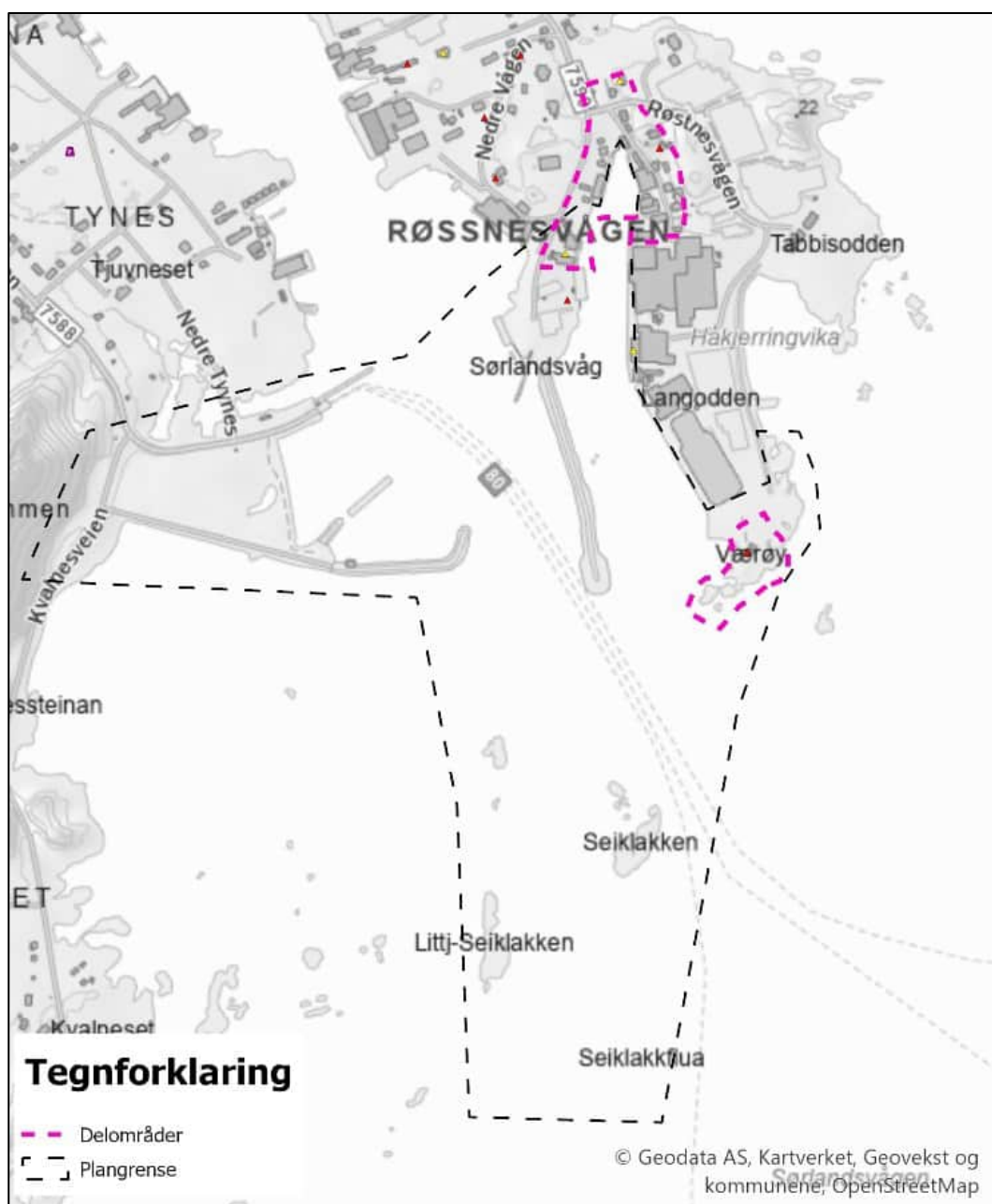
Begynnelsen av 1900-tallet var en overgangsfase med motorisering av fiskeflåten. Røstnesvågen var da etablert som den sentrale havnen på Værøy og egna seg for motoriserte skuter. Fra 1934 til 1952 ble det bygd molo mot sørvest og Røstnesvågen utvikla seg til å bli et av landets største fiskevær. I dag har Røstnesvågen og Værøy en viktig fiskeindustri med landets største tørrfiskprodusent og størsteparten av lutefiskproduksjonen i Norge. Fra 1994 har firmaet Lofoten Viking eid det meste av området rundt Røstnesvågen. I 2023 åpnet datterselskapet Lofoten Biomarine et nytt fabrikkanlegg på Langodden sør for det gamle handelsstedet.

Utover 1900-tallet tok Sørland innerst i Sørlandsvågen gradvis over igjen som øyas sentrum. Sørland fungerer i dag kommunesenter for Værøy med rådhus, skole, butikk og serveringssteder. Værøy kirke, også kalt Værøy nye kirke, ble bygd i 1939 og restaurert i 1984. Kirka er tegnet av Harald Sund, kjent som «Lofotens egen arkitekt», og er et godt eksempel på hans virke i regionen. I 2007-2008 ble havna i Sørlandsvågen oppgradert og utdypa i regi av Kystverket. Havneområdet ble tørrlagt ved at en spunt ble satt ut tvers over ytre havn og sjøvannet pumpet ut før selve utdypingen. Dette gjorde at større fartøy kunne komme inn i havna. I regional kulturminneplan er et område ved Hjelholmen nordvest i Sørlandsvågen tatt med som et fiskeriretta næringsmiljø med eldre bygninger fra 1900-tallet og nyere bygninger som føyer seg godt inn i det historiske miljøet.

På Tyvnes er de fleste bygningene i området oppført etter 1950 og det meste av landarealet mot vågen består av utfylling i sjø. Det er her ingen registrerte kulturminner innenfor utredningsområdet, da planområdet hovedsakelig omfatter et strandkantdeponi etablert i 2006-2013. Navnet Tyvnes finnes på kart fra midten av 1700-tallet. På dagens kart brukes flere skrivemåter om hverandre; Tyvnes, Tjuvneset, og Tynes. Lokalt uttales navnet Tyness. Det kan vise til at området ble brukt til henrettelse av tyver og kjeltringer, da stedsnavn av denne typen er kjent fra andre steder, men navnet kan også ha et annet opphav. Nord for utredningsområdet er det funnet en grav med minst tre skjeletter som er datert til jernalder (Askeladden ID 48835-1). Øst for dette gravfunnet ligger et komplett fiskebruk fra 1900-tallet som er listet i regional kulturminneplan [10].

5 Verdivurdering

Innenfor planområdet er det identifisert to delområder for kulturmiljø. Avgrensninga av delområdene er vist i figur 5-1. Delområde 1 - Røstnesvågen tilsvarer i stor grad hensynssone kulturmiljø (H570) i kommuneplanens arealdel, men er trukket noe lenger nord og sørøst for å inkludere Lensmannsgården, Trandamperiet og Apotekutsalget. Det er også redusert noe i sørvest der bygningene er fjerna. Delområde 2 - Værøy fyrstasjon dekker fyret og den omkringliggende skjærgården.

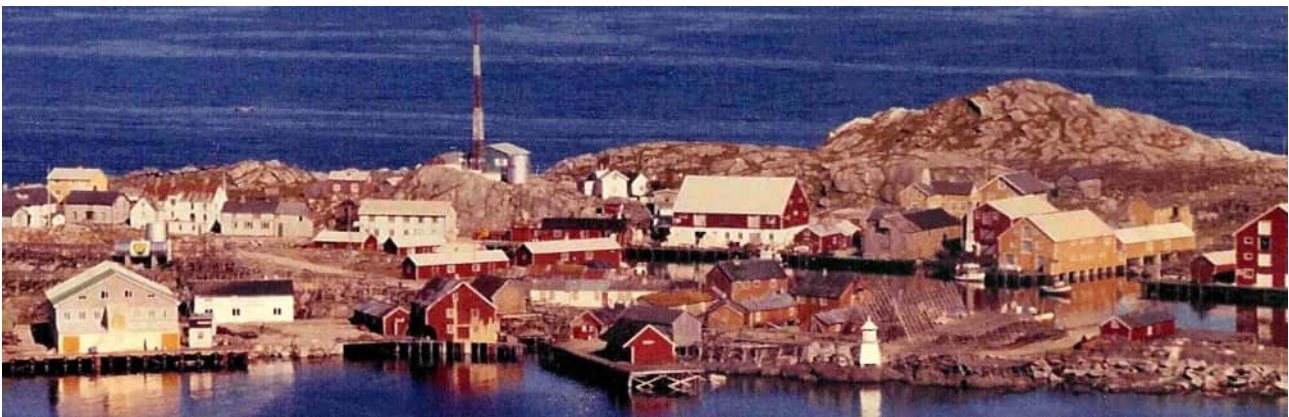

Figur 5-1 Avgrensning av foreløpig planområde og delområder for kulturmiljø

5.1 Delområde 1 – Røstnesvågen

Røstnesvågen er beskrevet i Regional kulturminneplan for Lofoten som et bygningsmiljø med store kulturhistoriske verdier knyttet til fiskerinæringen.

Røstnesvågen er et gammelt handelssted og det gamle «sentrum» på Værøy. Gode havneforhold gjorde at dampskipskaia ble lagt dit og på 1800-tallet flytta det meste av handelen fra Sørland til Røstnesvågen. Her lå det i sin tid tre butikker, to bakerier, apotek, poståpneri og telegraf. Flere av bygningene er restaurert og tatt i bruk til ulike formål. Røstnesvågen framstår i dag som et levende fiskeri- og fiskeindustriområde.

Figur 5-2 Oversiktsbilde over Røstnesvågen, øverst fra september 2025, nederst i 1962.

Regional kulturminneplan for Lofoten fra 2007 omtaler Røstnesvågen slik: «Bygningsmiljøet utmerker seg som et område med store kulturhistoriske verdier knyttet til fiskerinæringen. I tillegg til at området omfatter et helhetlig fiskerirettet næringsmiljø med fiskebruk, brygger, rorbuer og andre industribygg, har det også eldre bolighus med arkitektoniske kvaliteter. Røstnesvågen har nyere næringsbygg og andre bygninger som med enkle midler er godt tilpasset til det eldre miljøet. Det er et levende kystmiljø med røtter tilbake til 1800-tallet, og det viser en utvikling fram til i dag. Bygningsmassen er hovedsakelig fra 1900-tallet.» [10].

I 1989-1990 ble det gjort en SEFRAK-kartlegging på Værøy. I Røstnesvågen ble det registrert 16 objekter fra før 1900 i Røstnesvågen. Elleve av disse var rødmerket, som vil si at de er bygd før 1850 og utløser meldeplikt ved søknad om endring eller rivning. Flere av bygningene er i dag revet, mens andre eldre bygninger ikke er registrert. Det er derfor behov for en ny kartlegging og oppdatering av registeret.

Nedenfor beskrives området fra nord mot sør langs østsida av vågen. Langs dette strekket er det bevart et stort antall bygninger fra ulike perioder av historien. Beskrivelsene går ikke i detalj om bygningenes historikk og tilstand, men vurderes likevel som tilstrekkelige for å oppfylle kravene til metoden. Bygningene som inngår i delområdet er vist i figur 5-3

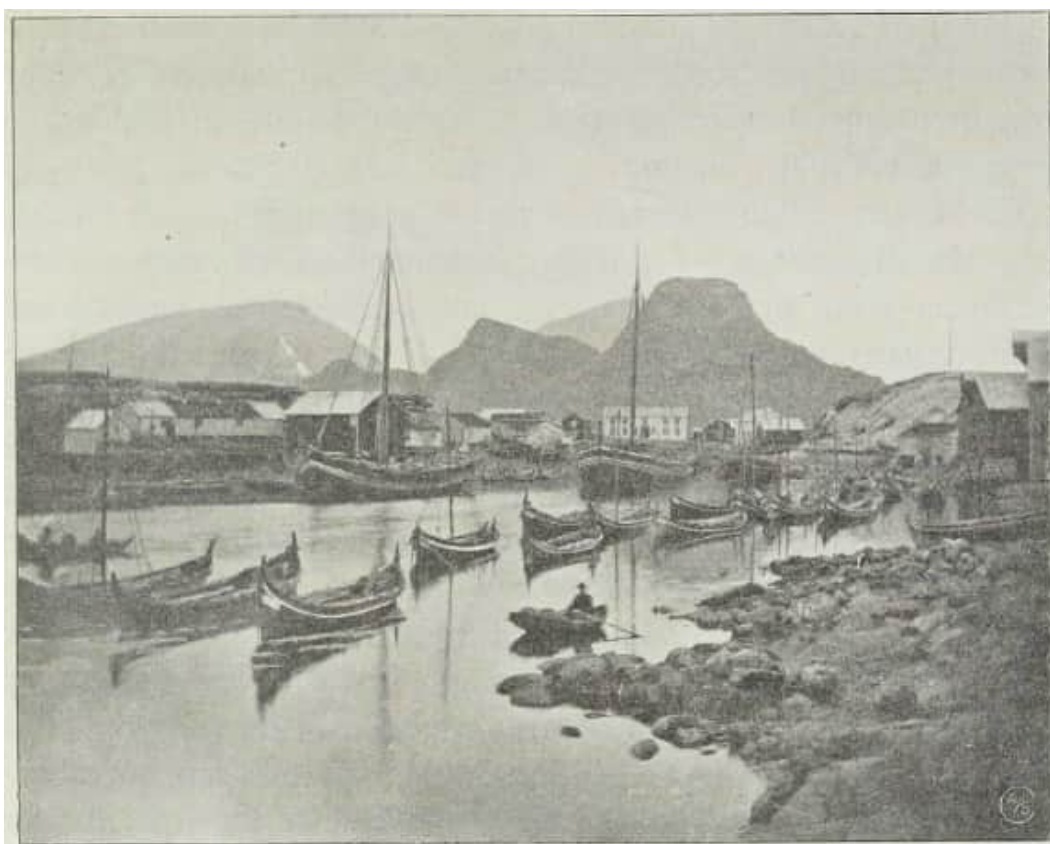
Figur 5-3 Oversikt over bygninger i Røstnesvågen

Røstnesvågen har utvikla seg og endra utseende over de siste 200 år. Innerst i Vågen lå hovedhuset til handelsmannen som nå er revet. Det lå opprinnelig ved sjøen, men området er i dag fylt ut ca. 50 meter mot sør, til der Telegrafan står i dag. I bakkant av Lensmanshuset står et bolighus som ifølge SEFRAK-registeret er fra siste kvartal av 1800-tallet. Handelshuset brant ned i 1971. Tomta er i dag ikke lenger lett lesbar, men er viktig for forståelsen av områdets historie.

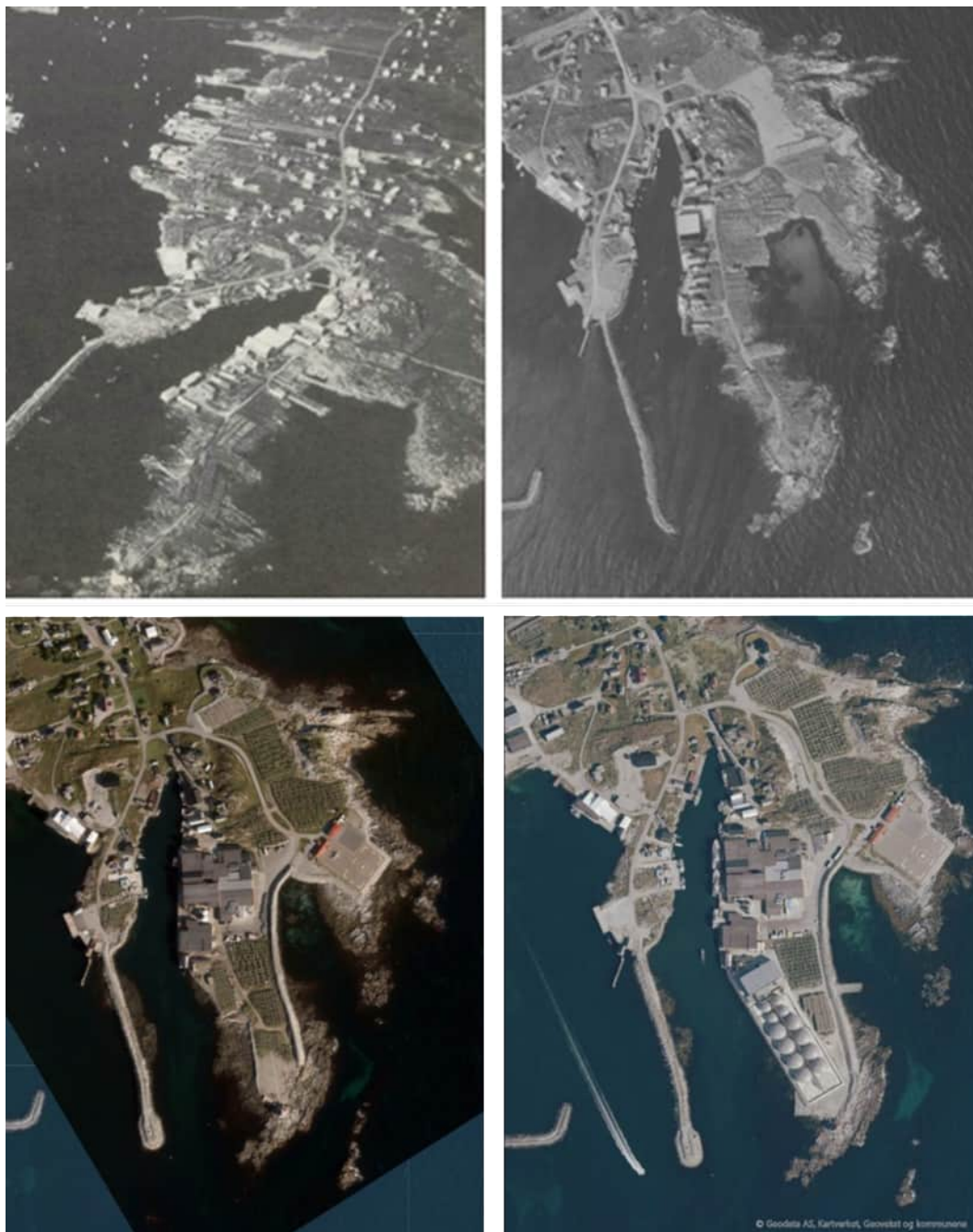
Figur 5-4 Til venstre tomte etter det gamle handelshuset, foran Lensmannsgården (i rødt) [12].

Til høyre sees bygningene på et bilde trolig fra tidlig 1900-tall. Legg merke til at sjøen gikk like inn til bygningene [13].

Figur 5-5 Røstnesvågen sommeren 1886. Det hvite huset midt i bildet er handelsmannens hus [15].

I andre deler av vågen er det også i noen grad fylt ut i sjøen etter hvert som større bygninger erstatta de gamle, båtene ble større og det oppstod behov for større og dypere kaier. Dagens våg er altså smalere enn da den ble fylt opp med nordlandsbåter under fisket i gamle dager. Figur 5-6 viser hvordan området har utvikla seg fra 1970-tallet til i dag. Bildene viser en lang utvikling med økende utfylling i sjø og gradvis utbygging på bekostning av fiskehjeller.

Figur 5-6 Utviklingen i Røstnesvågen fra 1970-tallet til i dag. Bildet øverst til venstre antas å være fra 1970-tallet (hovedhuset som brant i 1971 skimtes som et inngjerdet område). Den innerste stranda er gjenfylt, men ikke helt ut til Telegrafan. Øverst til høyre er ortofoto fra 1984, nederst til venstre fra 2018 og nederst til høyre fra 2025.

Telegrafstasjonen ble etablert i 1910. Den ligger i dag innerst i vågen, ved det oppfylte området, men lå opprinnelig ved kaia. Bygningen er endra over tid og har ikke lenger det opprinnelige uttrykket, men framstår med delvis opprinnelig fotavtrykk og flere autentiske trekk. Bygningen er godt vedlikeholdt.

Figur 5-7 Telegrafstasjonen, lengst til høyre fra om lag 1920 [16]. Det eldre bildet viser at bygningen er utvidet i lengden, har fått et takopplett og endret inngangsparti. Vinduer og tak er skifta i nyere tid.

Opprinnelig skal det ha vært over 70 rorbuer rundt Røstnesvågen, brukt av fiskerlag i eldre tider. På østsida av vågen er tre buer bevart. Disse er godt vedlikeholdt og brukes blant annet til overnatting og kontor. Buene er modernisert og bygningsdeler er skifta, men bygningenes opprinnelige uttrykk er i stor grad beholdt.

Figur 5-8 Tre rorbuer i Røstsvågen. Bua lengst til venstre kalles Mikael Brevik-bua.

Kolonialbutikken/poståpneriet er restaurert. Som del av tilbakeføringa er det også gravd opp til opprinnelig bakkenivå rundt deler av huset, med avdekking av opprinnelige steinheller under dagens asfaltdekke. Sør for huset er den gamle kaikanten med trapp gravd fram igjen. På folkemunne kalles denne Kongetrappen, etter at Kong Haakon besøkte stedet i 1910.

Figur 5-9 Kolonialen og dampskipsekspedisjonen, brukt til fiskerimuseum.

Figur 5-10 Kongetrappen mellom Kolonialen og Trandamperiet (t.v. 2025, t.h. 2022). Her skal Kong Haakon ha gått i land da han besøkte Værøy i 1910. Kaifronten er i seinere tid fylt ut.

Mot kolonialen ligger Postgården/Rånesgården fra 1903, hvor butikkbestyreren/postmesteren bodde. Det detaljrike eksteriøret framstår som eksklusivt. Rundt tunet ligger også bakeri/sykestue fra 1904, og et karakteristisk brønnhus. Sør for Rånesgården ligger et eldre bolighus med apotekutsalg/kolonial.

Figur 5-11 Til venstre: Rånesgården/postgården med lysthus. Øverst til høyre: bakeriet og brønnhuset; nederst til høyre: apotekutsalg (Bildene til venstre er tatt i 2025, de til høyre i 2022).

I utkanten av bygningsmiljøet, ca. 40 meter fra kaikanten, ligger det lille bruket Kolstadbakken fra 1800-tallet. Det er ikke restaurert eller vedlikeholdt i samme grad som andre bygg i området. Bruket representerer en annen samfunnsklasse enn handelsstanden ved vågen og utgjør derfor en viktig del av kulturmiljøet. Huset har også vært brukt som båtekspedisjon og til utdeling av rasjoneringskort under 2. verdenskrig. Ifølge Askeladden brant våningshuset i 1982 og er siden gjenoppbygd.

Figur 5-12 Kolstadbakken (fotografert november 2022)

Bebyggelsen på vestsida av vågen er i mindre grad restaurert, men også her finner vi deler av eldre bygninger som er ombygd og/eller inngår i nyere bygg. Innerst i vågen ligger også et naust som er flytta fra fyrstasjonen og inneholder flere eldre nordlandsbåter.

Figur 5-13 Fra vestsida av Røstnesvågen. Til høyre: naust flytta fra fyrstasjonen. Til venstre: eldre, forfalne bygninger og bua Synsvollteigen .

Fra gammelt av var Værøy kjent for gode forhold for å tørke fisk, dette ble gjort på berg og på hjeller. Etter hvert har man spesialisert foredlingen. I Røstnesvågen er filetfabrikken Laiakaia og Trandamperiet bevart.

Figur 5-14 Filetfabrikken Laiakaia.

Sør for den eldre delen av Røstnesvågen går bebyggelsen over i de nyere fabrikklokalene til Lofoten Viking og Lofoten Biomarine. Dimensjonene gir ikke et markert brudd og virksomheten ved Lofoten Viking representerer en kontinuitet med områdetets historie. De mange fiskehjellene rundt vågen som fortsatt er i bruk er ikke kulturminner i seg selv, men er viktige historiefortellende elementer som støtter opp om den historiske lesbarheten i Røstnesvågen.

Figur 5-15 Apotekutsalget, Trandamperiet og Kolonialen. Bak apoteket begynner fabrikkområdet.

Figur 5-16 Overgangen mellom Røstnesvågen gamle fiskevær og fabrikkområdet. Det nærmeste fabrikkbygget er omtrent i samme høyde som den eldre bebyggelsen.

Figur 5-17 Fiskehjellene er ikke kulturminner i seg selv, men viser til en lang tradisjon med tørking av fisk rundt Røstnesvågen. Hjellene er et viktig bidrag til den historiske lesbarheten av området og er fortsatt i bruk.

5.1.1 Verdivurdering

Delområdet svarer i store trekk til Røstnesvågen som avgrenset i regional kulturminneplan for Lofoten og formelt vernet som hensynssone kulturmiljø i kommunens arealdel. I denne vurderinga er delområdet noe tilpasset for å gjenspeile hvilke bygninger som er bevart og ikke. Delområdet er strukket noe lenger nord for å omfatte den opprinnelige vågen som nå er gjenfylt og bygningene der.

SEFRAK-registreringen innenfor delområdet er mangelfull, og flere av tidligere SEFRAK-registrerte bygg er fjernet. På den annen side er det flere bygninger innenfor delområdet som burde vært omfattet av registeret.

Området har endret seg over tid og viser ikke et autentisk bevart miljø fra en viss periode. Delområdet gir likevel et godt bilde av områdets utvikling over tid med hovedvekt på tidlig 1900-tall. Det er bevart ulike elementer, og mange av dem er i svært god stand. En del av bygningene er endret, flyttet og/eller

modernisert, noe som reduserer området autenticitet. Dette skyldes at området har vært i kontinuerlig bruk med endrede funksjoner og behov for utvikling, særlig når det gjelder kaiforhold og utfylling i sjø. Mange av bygningene er gitt ny bruk. Dette er et uttalt mål for kulturminneforvaltning og er på mange måter den sikreste formen for bevaring av eldre bygningsmasse i privat eie.

Over tid har Røstnesvågen blitt utbygd sørover, slik at det meste av nyere og større fiskeindustri ligger i utkanten av vågen og viser en kronologisk, kontinuerlig utvikling av havna og fiskeværet. Dette er en videreføring av eksisterende bruk som tilfører en kulturhistorisk verdi til området i form av tidsdybde. De omkringliggende hjellene for tørking av fisk støtter også opp om området som et helhetlig kulturmiljø.

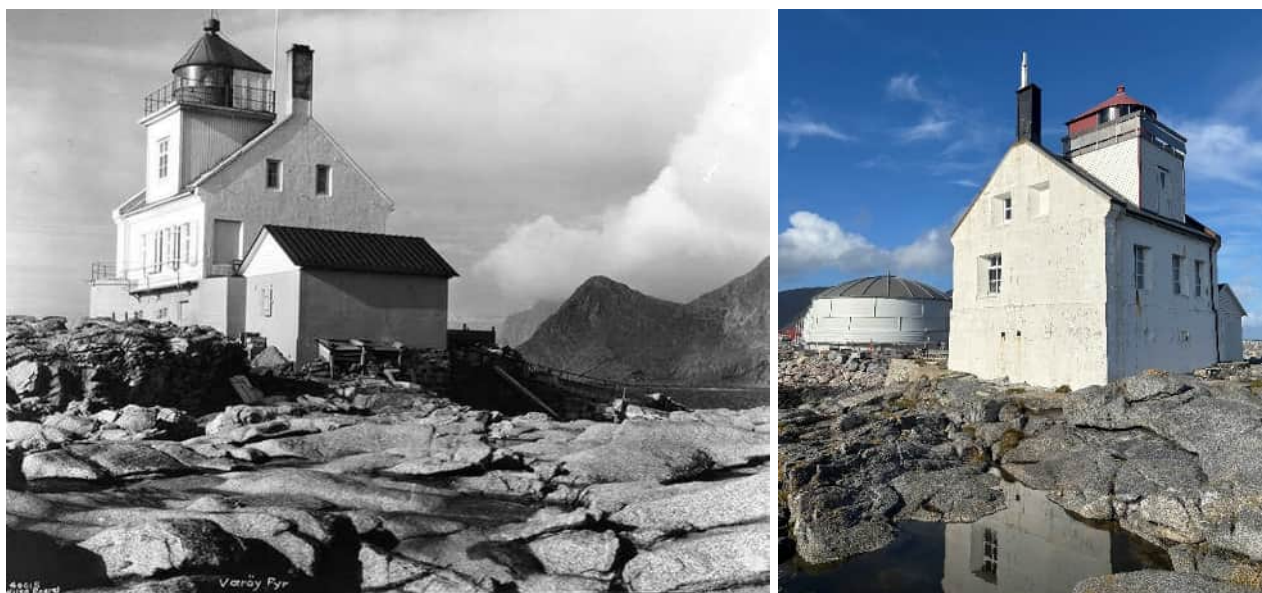
Samla vurderes området til **stor verdi**

5.2 Delområde 2 – Værøy fyrstasjon

Værøy fyrstasjon ytterst på Langodden ble satt i drift i 1880, bygd som en familiestasjon med bolighus, uthus, naust og landing. Den første fyrlympa var montert i et lavt tårn på det ene hushjørnet, men ble seinere flytta til taket av bygningen. Under en storm i 1901 ble naustet drevet på sjøen og fyrtårnet ble også skadet. I 1905 ble tårnet forhøya med 2,8 meter og lykta byttet ut.

Tårnet ble elektrifisert i 1957 og i 1984 ble stasjonen automatisert og avbemanna. Fyret ble nedlagt i 2007 og erstatta av en fyrlykt ute i vågen. Fyret har siden stått til forfall og vært utsatt for brann, men har i seinere tid blitt pusset opp utvendig. Eksteriøret er endret en del opp gjennom åra, men bygningens hovedform og uttrykk er i stor grad bevart. Innvendig er fyret renovert og modernisert. Fyrstasjonen leies nå ut til overnatting.

Figur 5-18 Værøy fyrstasjon i 1933 (Anders Beer Wilse/Norsk folkemuseum) og i september 2025.

Fyret er ikke inkludert i nasjonal verneplan for fyrstasjoner i 1997 eller vernet på anna vis. Bygningen er SEFRAK-registrert og nevnt som et nyere tids kulturminne ved Røstnesvågen i kommunens kulturminneplan.

Som følge av at næringsområdet i Røstnesvågen er utvida sørover med nærings- og fabrikkbygg, framstår ikke lenger fyret i sin opprinnelige kontekst og den historiske lesbarheten er redusert når fyret betraktes på avstand. Det er nå fylt ut i vågen på vestsida fram til fyreiendommen og på østsida er det etablert gangveg med molo mot fjorden. Fyret oppleves i dag som en fortsettelse av bebyggelsen i Røstnesvågen og ikke som et innseglingsfyr slik det var opprinnelig. På nordsida av fyret er kystlinja hovedsakelig bevart, i likhet med deler av landinga og den murte rampa opp til inngangen. Dette gir en opplevelsesverdi på nært hold.

Figur 5-19 Øverst til venstre: Nystjernen forliste ved Værøy fyr i november 1979. Øvrige bilder fra september 2025.

5.2.1 Verdivurdering

Fyret er opprinnelig fra 1880 og har aldersverdi som bygning. Forståelse av fyret som innsigingsfyret er redusert på grunn av utfylling på og langs berget ut mot fyret. I dag framstår fyret i større grad som del av bebyggelsen langs kaifronten. Som følge av dette har fyret mista sin opprinnelige kontekst. Fyret er et teknisk kulturminne som er gitt ny bruk. Bygningen har blitt endra flere ganger, men det overordna uttrykket er bevart. Delområdet vurderes til middels verdi.

6 Vurdering av påvirkning og konsekvens

6.1 Delområde 1 – Røstnesvågen

Det meste av delområde 1 ligger utenfor planområdet, og utenfor de områdene hvor det er planlagt bygging av molo. Den østre delen av kulturmiljøet, hvor de fleste bygningene og viktigste delene av miljøet er bevart, vil ikke bli direkte påvirket av planlagte tiltak.

Ny molo øst vil gå på tvers av dagens innseiling til Røstnesvågen og er planlagt å ha en høyde rett i overkant av kote 7 (NN2000). Dette gjør at moloen oppleves som et dominerende element i landskapet som skaper en betydelig visuell barriere mot sør og bryter kontakten mellom bygningsmiljøet i Røstnesvågen og fjorden utenfor. Utbygginga medfører også at deler av Sørlandsvågsmoloen må rives for å gi plass til ny innseiling. Dette vil ytterligere svekke den historiske lesbarheten av området. Molotiltakene vurderes derfor å ha negativ påvirkning på kulturmiljøet.

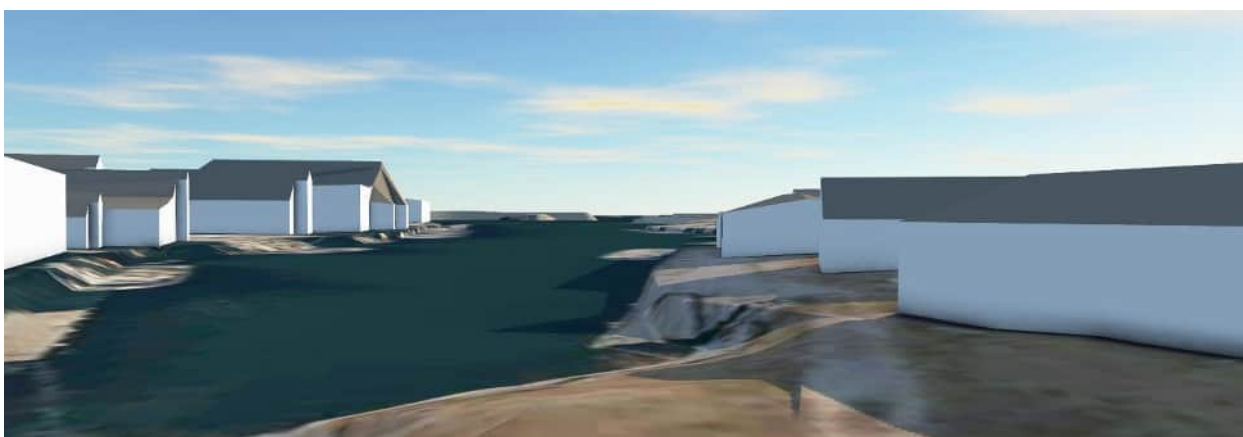

Figur 6-1 Utsnitt av 3D-modell som viser planlagt moloutbygging (Norconsult)

Den sørlige delen av Røstnesvågen skal mudres slik at større båter potensielt kan legge til ved fabrikkområdet i sør. Mudringen kun berøre områder under vann og vil ikke påvirke bygningsmiljøet. Konsekvensen av større båter i vågen utgjør ikke en varig endring av kulturmiljøet og vurderes dermed ikke som en negativ påvirkning.

Figur 6-2 Dagens utsikt mot sør fra innerst i Røstnesvågen (september 2025). Utfylling av kaier og Lofoten Vikings anlegg til høyre i bildet har til en viss grad allerede redusert tilknytningen til fjorden.

Figur 6-3 Utklipp fra 3D-modell som viser utsikt mot sør fra innerst i Røstnesvågen med ny molo øst. Ny molo øst vil redusere utsikten mot fjorden og endre forståelsen av området.

Den samla påvirkninga på delområde 1 vurderes til noe forringet. Dette skyldes hovedsakelig negative visuelle fjernvirkninger gjennom økt barrierevirkning og at den historiske sammenhengen mellom bygningsmiljøet og innseilingen forsvinner.

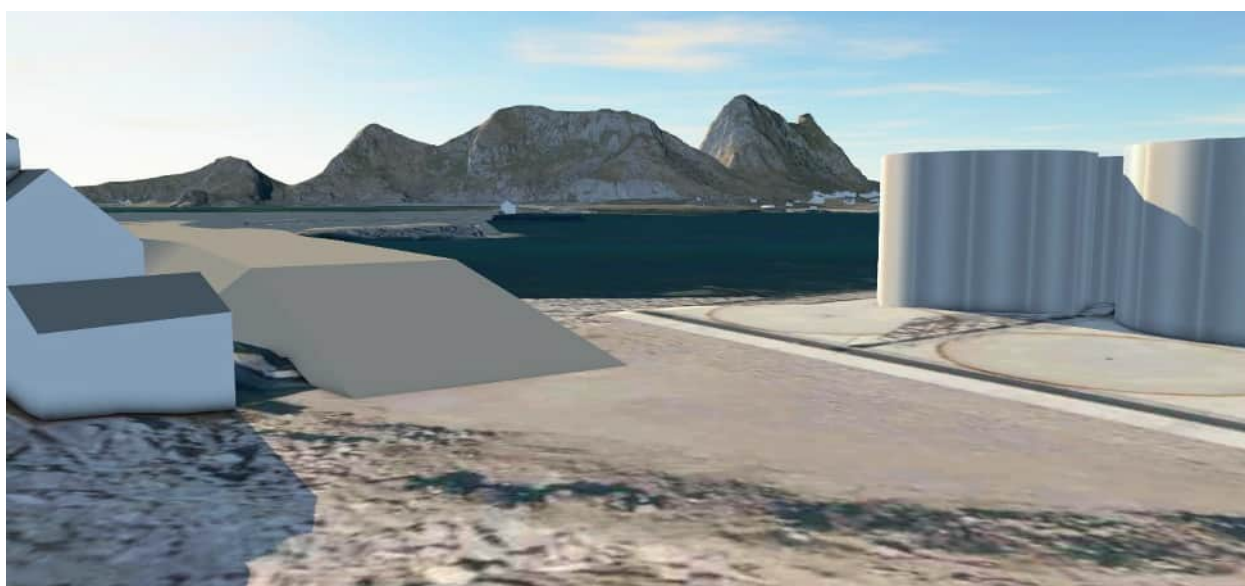
Sammenstilling av stor verdi og påvirkningsgrad noe forringet gir i henhold til konsekvensvifta (figur 2-10) noe negativ konsekvens, opp mot middels negativ konsekvens.

Samla vurderes tiltaket å gi noe negativ konsekvens (1-) for delområde 1. Det vektlegges her at utbygginga ikke medfører direkte inngrep i elementer med kulturhistorisk verdi.

6.2 Delområde 2 – Værøy fyrstasjon

Delområde 2 ligger innenfor planområdet. Opprinnelig lå Værøy fyrstasjon isolert langt ute på en odde, men gjennom utfyllinger og utbygging de seinere åra framstår fyret mer som en del av bebyggelsen rundt vågen. Etablering av tankanlegget til Lofoten Biomarine har forsterka denne utviklinga ytterligere og hatt en negativ virkning for den historiske lesbarheten av fyret.

Som følge av at det bygges ny molo på tvers av innseilingen og at dagens molo mellom Røssnesvågen og Sørlandsvågen delvis fjernes og delvis bygges inn i ny molo vil den historiske sammenhengen mellom fyrstasjonen og innseilingen til Røssnesvågen bli betydelig svekka. Planlagt ilandføring av ny molo vil også komme svært tett på bygningen og forringe opplevelsen av fyret på nært hold.

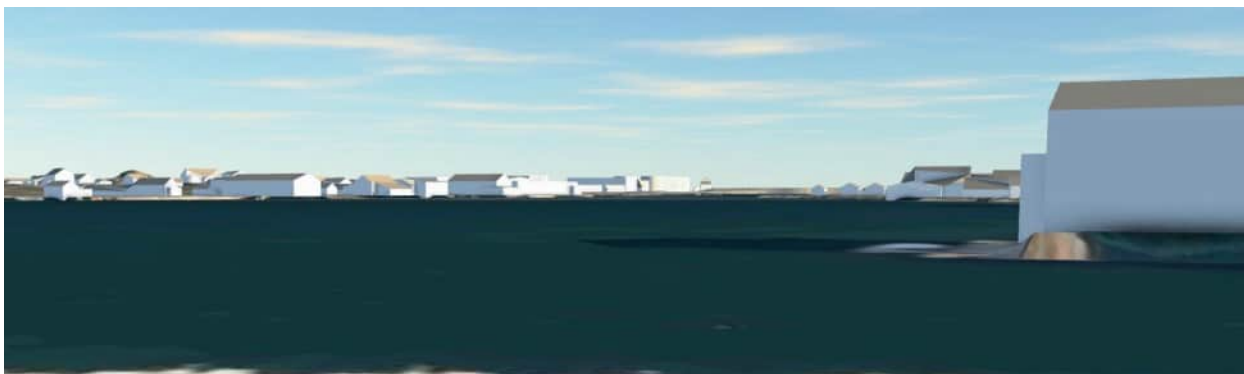

Figur 6-4 Utklipp fra 3D-modell som viser fyret og planlagt molo, sett mot vest (Norconsult, 2025).

Når det gjelder fjernvirkninger vil opplevelsen av fyret bli noe forstyrret fra utsiktspunkt som ferjekaia i vest (figur 6-5) og innerst i Sørlandsvågen (figur 6-6). Illustrasjoner fra 3D-modell av planlagt molo viser imidlertid at fyret fremdeles vil stå tydelig fram som en tydelig struktur. Det vil dog være vanskeligere å forstå fyrets historiske funksjon med ny molo i forkant av bygningen.

Figur 6-5 Utklipp fra 3D-modell som viser utsikt mot øst fra ferjekaia (Norconsult).

Figur 6-6 Utklipp fra 3D-modell som viser utsikt mot sør fra Hjellholmen innerst i Sørlandsvågen (Norconsult).

Den samla påvirkninga på delområde 2 vurderes til noe forringet, opp mot forringet. Dette skyldes hovedsakelig negative nærvirkninger og at den historiske lesbarheten av fyrets funksjon reduseres ytterligere.

Grunnen til at konsekvensgrad ikke vippes opp til forringet er at delområdet allerede er påvirket av tidligere utbygginger og at området ikke har formell vernestatus. Det vektlegges også at utbygginga ikke medfører direkte inngrep i elementer med kulturhistorisk verdi.

Sammenstilling av middels verdi og påvirkningsgrad noe forringet gir i henhold til konsekvensvifta (figur 2-10) noe negativ konsekvens (1-) for delområde 2.

6.3 Samla konsekvens

Vurderinga av samla konsekvens for kulturmiljø er vist i tabell 6-1. Konsekvensgrad for begge delområder er vurdert til noe negativ konsekvens. I henhold til kriteriene i tabell 2-5 settes samla konsekvens til noe negativ konsekvens.

Tabell 6-1 Samla konsekvens av tiltaket

Delområde		Nullalternativ	Utbyggingsalternativ
Delområde 1 – Røstnesvågen	Stor verdi	0	- (Noe negativ konsekvens)
Delområde 2 – Værøy fyr	Middels verdi	0	- (Noe negativ konsekvens)
Avveining	Begrunnelse for vektlegging	Delområde 2 vektas noe lavere siden området er forringet av tidligere utbygginger og ikke har formell vernestatus.	
	Samla konsekvens	Ubetydelig endring	Noe negativ konsekvens
	Begrunnelse for samla konsekvens	Ingen endring fra dagens situasjon	Alternativet medfører ikke direkte arealkonflikt med kulturmiljøer, men vil forsterke visuelle barrierer og endre innsyn til kulturmiljøene fra viktige standpunkt i landskapet.
Rangering		1	2
Begrunnelse for rangering		Ingen endring fra dagens situasjon.	Negativ visuell påvirkning for kulturmiljøene. Redusert historisk lesbarhet.

7 Anleggsfase

7.1 Konsekvenser i anleggsfasen

Dersom tiltaket i anleggsfasen medfører permanent skade for kulturmiljø, som fjerning av automatisk fredede kulturminner, eller fjerning av verneverdige bygninger, inngår dette i vurderinga av konsekvenser i det endelige tiltaket. Tiltaket medfører ikke slike inngrep.

Konsekvenser i anleggsperioden er først og fremst knyttet til visuell påvirkning, støy og støv, men dette vil ikke hindre tilgang eller historisk lesbarhet.

7.2 Vurdering av funnpotensiale

Innenfor foreslått planområde er det ikke registrert automatisk fredede kulturminner som kan komme i konflikt med det planlagte tiltaket, men det er ikke gjennomført arkeologiske registreringer i forbindelse med planarbeidet.

Potensialet for funn av automatisk fredede kulturminner på land vurderes å være svært begrensa. Store deler av planområdet er utfyllt eller delvis nedbygd, slik at eventuelle funn trolig har gått tapt. Spor av bosetning og bruk fra steinalder til middelalder under dagens vegetasjon kan likevel ikke utelukkes. Potensialet vurderes imidlertid å være lavt.

For kulturminner i sjø har Universitetsmuseet i Tromsø på bakgrunn av tidligere gjennomførte undersøkelser av havneområdet på Værøy vurdert at potensialet for funn av kulturminner under vann er lavt. Planlagte mudringsområder er dessuten berørt av tidligere inngrep i stor grad.

8 Skadereduserende tiltak

Tiltaket medfører begrenset konflikt med kulturminneverdier og de negative konsekvensene er knytta til den visuelle opplevelsen av kulturminnene.

Det viktigste skadereduserende tiltaket for kulturmiljø vil være å begrense høyden på molo øst i størst mulig grad. Dette gjelder særlig molofoten inne på fyreiendommen. Det kan vurderes å ikke tilrettelegge for gangferdsel på molo, slik at høyden kan reduseres. På den annen side vil dette gjøre fyrområdet mindre attraktivt som turmål og redusere denne dimensjonen ved kulturmiljøet.

Videre er det viktig å sikre en god landskapsmessig overgang mellom fyreiendommen og molofoten. Det vil være mest gunstig å plassere molofoten i så stor avstand til fyret som mulig.

9 Oppsummering

To delområder for kulturmiljø er vurdert i denne konsekvensutredningen.

Røstnesvågen er et verdifullt kulturmiljø. Området har forandret seg over tid, men dette er en naturlig utvikling av områdets bruk som handelsted og fiskevær og den nye bebyggelsen har tatt hensyn til områdets historie. Det har også vært gjort en stor innsats for å ta vare på bygninger og kulturmiljø gjennom restaurering og ivaretagelse av bygninger gjennom ny bruk.

Fyrstasjonen har mista mye av sin historiske kontekst og av det opprinnelige bygningsmiljøet er bare hovedhuset bevart i dag. Bygningens interiør har blitt vesentlig endret de siste åra og fyret har begrenset verdi som besøksfyrt.

Bygging av nye moloer vil bli et dominerende element i innseilingen til Værøy og vil ha en negativ visuell påvirkning på kulturmiljøene og deres historiske lesbarhet. Sammenhengen mellom fyret og Røstnesvågen er allerede svekka som følge av tidligere utbygging og de planlagte tiltakene forsterker dette. Samla er tiltaket derfor vurdert til noe negativ konsekvens etter metoden i veileder M-1941.

10 Kilder

- [1] Miljødirektoratet, «Veileder M-1941. Konsekvensutredninger av klima og miljø,» 2023.
- [2] Lovdata, «Lov om kulturminner,» 1978.
- [3] Klima- og miljødepartementet, «St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner,» 2005.
- [4] Klima- og miljødepartementet, «Meld. St. 35 (2012–2013). Framtid med fotfeste, Kulturminnepolitikken,» 2013.
- [5] Klima- og miljødepartementet, «Meld. St. 16 (2019–2020). Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold,» 2020.
- [6] Lovdata, «Forskrift om konsekvensutredninger,» Klima- og miljødepartementet, Kommunal- og distriktsdepartementet, 2017.
- [7] Norconsult, «Designvurdering Innseiling Værøy,» 2023.
- [8] Riksantikvaren, Kulturminnedatabasen Askeladden.
- [9] Værøy kommune, «Kulturminneplan 2021-2024,» 2020.
- [10] Nordland fylkeskommune, «Nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten,» 2007.
- [11] «DigitaltMuseum,» KulturIT, [Internett]. Available: <https://digitaltmuseum.no/>. [Funnet oktober 2025].
- [12] Norconsult Norge AS, «Detaljregulering Røstnesvågen, Værøy. Konsekvensutredning kulturminne og kulturmiljø,» Bodø, 2023.
- [13] D. Sørli, Øyfolket. Bygdebok for Værøy, bind 1, Nytt opplag 2009 red., Værøy bygdeboknemd/Lofotboka Forlag, 1976.
- [14] «Unimusportalen,» UniMus - de kulturhistoriske universitetsmuseene, [Internett]. Available: <https://www.unimus.no/portal/>. [Funnet 16 oktober 2025].
- [15] R. Svendsen, Historiske etterretninger om Værøy og Røst, Kristiania: Aschehoug, 1916.
- [16] D. Sørli, Øyfolket, bygdebok for Værøy. Bind 2, Værøy bygdeboknemd, 1976.
- [17] Statens kartverk, «Historiske kart,» OpenSteetMap, [Internett]. Available: <https://histkart.kartverket.no/>. [Funnet 16 oktober 2025].
- [18] Værøy kommune, «RØSTNESVÅGEN GAMLE HANDELSSTED,» [Internett]. Available: https://varoy.kommune.no/_f/p1/i738f087d-d36a-4a0c-9e86-9f03664d59d9/rostnesvagen-handelssted.pdf. [Funnet 11 november 2025].